

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MĚSTSKÁ OBEC OČIMA UTRAKVISTICKÉHO DUCHOVNÍHO. JIŘÍK TESÁK
MOŠOVSKÝ A ČESKÝ BROD

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: František Koreš

Studijní obor: Historie - Archivnictví

Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 21. července 2011

vlastnoruční podpis studenta

Úvod

Předbělohorské období bylo pro dějiny českých zemí v mnoha ohledech neobyčejné a pokaždé nabízelo zajímavé tématické okruhy, které jsou takřka nevyčerpatelné. Vždy záleží na tom, z jakého konce k nim badatel přistoupí. Společnost té doby byla stavovsky členěna, což s sebou nese mnohost názorů, hodnot a potřeb, které v ní byly všudypřítomné. Každá společenská skupina se pak určitým způsobem vymezovala vůči svému okolí. Výjimkou jistě nebylo ani duchovenstvo, na něž se také předkládaná práce soustředí. Tato společenská vrstva by se však pravděpodobně nestala předmětem zájmu, pokud by se kolem roku 1547 nenarodila v hornouherských Mošovcích zvláštní a pozoruhodná osobnost, kterou byl Jiřík Tesák Mošovský. Tento muž se následně rozhodl vstoupit mezi kněží a zasvětit svůj život Bohu. Jeho osudy jsou více než inspirativní a mají co předat i dnešní společnosti, která by podobných příběhů potřebovala stále více, neboť jen tak se lépe seznámí se svou minulostí. Právě „v šlápějích“ novoutravistického kněze Jiříka Tesáka Mošovského se bude celá práce ubírat proto, aby předložila svědectví o jeho životě v kontextu s vývojem raně novověké české společnosti.

Povinné východisko pro naplnění vytyčeného cíle však spočívá ve využívání znalostí, které přináší odborná historická literatura. Vlastní bádání si obvykle vynucuje rozšiřování obzorů o nové poznatky, a proto seznam použité literatury utěšeně narůstá. Přesto by však bylo možné některé tituly oproti jiným zdůraznit, neboť jsou důležité z hlediska metodologického, teoretického či faktografického. Na prvním místě byla takto stěžejním zdrojem podnětných myšlenek práce Jaroslava Millera,¹ z níž bylo čerpáno velice často kvůli jejímu zaměření na městské prostředí. Srozumění s mechanismy fungování městské společnosti bylo naprosto nezbytné. Jiřík Tesák Mošovský se při své církevní službě pohyboval takřka výhradně v tomto uzavřeném prostoru, který se vyznačoval určitými zvláštnostmi. Za zmínku stojí zejména velký územní i tématický záběr Millerovy práce, jehož bylo dosaženo uplatněním komparativní metody na studium měst středovýchodní Evropy v období let 1500-1700. Obzvlášť velké pozornosti se v jedné z kapitol dostane také vývoji středočeského města Český Brod,

¹ Jaroslav Miller, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.

jehož správou se dlouhodobě zabýval český historik Miloš Dvořák.² Především díky jeho faktograficky bohatým studiím se tak podařilo oživit obraz města, do něhož se výrazným způsobem vepsal svým děkanským působením také sledovaný kněz Jiřík Tesák Mošovský. Od výše zmíněných urbánně orientovaných prací bylo ve výkladu přistoupeno také k připomenutí významu církve podobojí v českých dějinách. Na tomto místě by však nebylo možné zodpovědně zhodnotit veškerou klíčovou literaturu, protože se této látce věnovalo velké množství známých historiků.³ Stranou zájmu by ovšem neměla zůstat novější práce, za níž stojí další český historik Pavel B. Kůrka.⁴ Jeho počín má tématické těžiště v každodenní činnosti utrakvistických městských farností, čímž se do jisté míry překrývá s tématem předkládané práce. Jednoznačně „nejtrnitější“ cesta však vedla k rekonstrukci životního příběhu Jiříka Tesáka Mošovského, ale i zde by se dala alespoň jedna studie vyzdvihnout nad jiné práce. Jejím autorem byl August Sedláček,⁵ který zpřístupnil důležité osobní paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna. Na jejich základě se výrazněji rozšířila faktografická základna, z níž bylo možné vycházet při psaní biografické kapitoly.

Historik je pokaždé odkázán na pramennou základnu, v níž objevuje nové poznatky, kterými by svou práci mohl obohatit, ale také nahlíží novými úhly pohledu to, co je mu již díky snažení jeho předchůdců dobře známé. Nejinak tomu bylo i při přípravách předkládaného pojednání, které se v závěrečné části opírá o dva zajímavé historické prameny. Každý z nich umožnil dospět k novým a snad i badatelsky přínosným závěrům a to i přesto, že nemohly již dříve uniknout pozornosti českých historiků. V této souvislosti by bylo příhodné jmenovitě připomenout především Zikmunda Wintera,⁶ který se za svůj život seznámil s mnoha prameny rozličné povahy. Mezi nimi se vyskytla také píseň kališnického duchovního Jiříka Tesáka Mošovského zasvěcená českobrodským měšťanům.⁷ Zaujmout ho mohla na první pohled už pro svou uměleckou hodnotu. V jeho pojetí však posloužila hlavně jako vhodné doplnění výkladu, a proto si na hlubší prostudování musela teprve počkat. Příležitost se po dlouhé

² Z více jeho prací zejména Miloš Dvořák, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 170-224.

³ Z nich především Noemi Rejchrtová, Blanka Zilynská, Zdeněk V. David, Kamil Krofta, Jiří Rak a další. Pavel B. Kůrka, *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farností v utrakvistu*, Praha 2010.

⁵ August Sedláček, *Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna*, Časopis Musea Království českého 83, 1909, s. 57-68.

⁶ Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století I-II*, Praha 1895- 1896.

⁷ Jiřík Tesák Mošovský, *Mnimosynon, všechněm napořád města Brodu Českého sousedům, jak bohatým tak i nejchudším, písnička na památku složená*, Praha 1601 (Knihovna Národního muzea v Praze, sign. 49 E 16).

době naskytla až nyní, kdy mohla osvětlit okolnosti působení novoutrakvistického kněze Jiříka Tesáka Mošovského v královském městě Českém Brodě. Druhý starý tisk, *Knížka o pravém a upřímném přátelství*,⁸ se hodil k interpretaci už jen proto, že byl psán za naprosto odlišným účelem. Měl být předně naplněn mravokárnými poučkami a úvahami, které by napomohly k výchově pravého a dobrého křesťana. Osobní odkaz jeho původce byl však natolik výrazný a silný, že skýtal příležitost k pronikání do jeho myšlenkového světa.

Účelem závěrečné edice je zpřístupnění jedné z mnoha prací duchovního Jiříka Tesáka Mošovského. Zcela záměrně byla vybrána píseň, kterou nechal vydat tiskem pro českobrodskou obec věřících, s níž se tímto způsobem také loučil. Historický pramen není po obsahové stránce příliš rozsáhlý, ale i tak představuje vhodnou ukázkou tvůrčích vloh svého původce. Jiřík Tesák Mošovský rád využíval při svém spisování každou příležitost k připojení nějakého výstižného a mnohdy také veršem obohaceného komentáře. Ona píseň mu poskytla značnou volnost pro vyjadřování myšlenek a tím se současně stala vítaným oživením jeho tvorby. Už jen proto přímo vybízela k edičnímu zpracování. Budoucím badatelům by určitě mohla posloužit k pochopení poměrně širokého okruhu zájmů předbělohorského farního kléru. Zároveň píseň spadá svým původem do období, kdy v českých zemích působilo více humanistických myslitelů, k nimž stylem psaní a způsobem uvažování náležel i Jiřík Tesák Mošovský. Toto dílo je tak výrazem společenské atmosféry přelomu 16. a 17. století, a to zejména ve vzdělaných kruzích.

Jak již pravděpodobně vyplynulo z předchozích řádek, bude tato práce silně ovlivněna snahou co nejvíce postihnout život „jednoho z mnoha“ duchovních podobojí s důrazem na to, jak se stavěl zejména k městské společnosti, která jej obklopovala. Výstavba celého pojednání by měla odpovídat pronikání od městského prostoru a duchovenstva obecně k životu Jiříka Tesáka Mošovského a konkrétnímu městu, s nímž na čas spojil svůj osud. Počáteční strukturální pojetí tak bude postupně nahrazováno pohledem historickoantropologickým, který se přiklání přímo k jednotlivci jako takovému. Přitom se jistě uplatní možnost rekonstruovat „obraz toho druhého“, k čemuž přispívalo samo zalíbení Jiříka Tesáka Mošovského v posuzování osob odlišného společenského původu.

⁸ TÝŽ, *Knížka o pravém a upřímném přátelství*, Praha 1589 (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze, sign. BU IV 35).

Ačkoliv nelze nikdy získat neochvějnou jistotu o pravdivosti zjištěných skutečností, je nanejvýš nutné vytrvat a díl po dílu sestavovat co možná nejpravděpodobnější obraz vybraného úseku minulosti. Odměnou za vynaložené úsilí by se mohly stát právě hledané odpovědi na stěžejní otázky, které historika neodbytně provázejí po celou dobu jeho práce na zvoleném tématu. Na tomto místě proto bude uveden jejich výčet, neboť by se bez nich vážně míněné bádání mohlo jen stěží obejít. Správné by jistě bylo jejich rozdělení do dvou skupin, které se vzájemně doplňují a tím vytvářejí potřebný soulad.

Na jedné straně se nachází důležité otázky kladoucí důraz na porozumění osobnosti Jiříka Tesáka Mošovského. To by se stalo nespílitelným úkolem, kdyby po sobě nezanechal vhodné historické prameny. Štěstím proto je, že patřil mezi vzdělané jedince, což mu ve společnosti raného novověku samo o sobě zaručovalo jistou výlučnost. Písemně tak mohl zachytit vše, co ho oslovovalo, ale také to, čím opovrhoval. Výjimečný byl však i tím, že povýšil své psaní na umění, když po sobě zanechal i cenná slovesná díla. Není proto složité vyjmenovat, co všechno by bylo potřeba o tomto knězi zjistit, aby vystoupil „ze vzdálené minulosti“. Nejprve je potřeba najít odpověď na to, jakou povahu vlastně měl a jak se navenek projevoval. Chybou by určitě bylo také opomenout to, co ve svém životě pokládal za opravdu důležité. Dostáváme se tak na „neklidné pole“, v němž proti sobě stála rodina a hluboká víra? Třetí otázka by se měla pozastavit nad tím, jak by Jiřík Tesák Mošovský svůj život zpětně hodnotil, respektive jak jej vlastně vnímal.

Vedle otázek pátrajících po vnitřním myšlenkovém světě Jiříka Tesáka Mošovského by mělo být přistoupeno také k těm, z nichž získáme obraz předbělohorské společnosti tak, jak ji nazíral on sám. Jde o pohled jednoho duchovního podobojí, v němž nelze hledat jakékoli nepřesnosti, neboť v nich se právě ukrývá ona osobitost a jedinečnost. V tomto duchu byly také položeny poslední dvě otázky této práce. Obě jsou nezastupitelné, protože spolu úzce souvisí. První z nich se bude ptát na to, jak se vyjadřoval Jiřík Tesák Mošovský k chování lidí z různých společenských skupin, zatímco druhá objevuje, jaké vztahy panovaly mezi knězem a jeho farníky.

Závěrem úvodní kapitoly se naskýtá prostor k upřímnému poděkování panu docentu Josefu Hrdličkovi za velkou ochotu, dobré rady a podnětné připomínky. Bez jeho starostlivého vedení by totiž předkládaná práce vůbec nemohla vzniknout. Poděkování patří rovněž milému a vstřícnému přístupu zaměstnanců Akademické knihovny Jihočeské univerzity a Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích.

I. Utrakvistická městská farnost. Kališnický duchovní a městská komunita

Pozornost se bude v této kapitole vzhledem ke zvolenému tématu práce ubírat především k utrakvistickým městským farnostem, jejichž každodenní životní ruch a pozoruhodná provázanost vztahů mezi jejich obyvateli činí látku badatelsky lákavou. Proměny zmíněných farností byly zajímavé už jen pro jejich těsné sepětí s dějinami měst. Městské hradby tak většinou neohraničovaly „pouze“ prostor, který byl dějištěm životů osob s rozličnými zájmy a potřebami, nýbrž také místem jejich společných duchovních prožitků. Větší města pak mohla být svými ulicemi rozdělena dokonce i do několika farních obvodů. Pronikání k podstatě fungování a správy zejména utrakvistických farních osad v předbělohorském období je příležitostí k zodpovězení otázky, jaké postavení v nich zaujímal jejich duchovní správce. V takovém případě však bude zapotřebí rekonstruovat také jeho poměr k světskému živlu, který ho nutně obklopoval a na němž byl do značné míry závislý. Účelem dané kapitoly proto zdaleka není vystavění životní pouti konkrétního kněze jako spíše postihnutí běžné praxe včetně úskalí, které s sebou služba v městské farnosti přinášela.

Naznačené prolínání dvou nerozlučných rovin života městské společnosti, světské a duchovní, si žádá, aby byla každá z nich podrobena bližšímu pohledu. Služebník církve byl nucen pohybovat se na pomezí obou těchto světů a přivyknout určitým zvláštnostem a pravidlům chování a jednání, jež mu městská komunita ukládala. Vpravdě ho proto ve sledovaném období 16. a počátku 17. století nelze vnímat jako nedotknutelnou autoritu pevně stojící nad všemi svými farníky. Výjimečnost jeho úlohy v městské pospolitosti spočívala v něčem jiném. Jako málokdo se mohl dostávat do těsné blízkosti jedinců příslušejících takřka ke všem společenským skupinám. Z církevně-správního hlediska byl totiž každý věřící, ať už urozenec či kupec, evidován za člena příslušné městské farnosti. Zatímco si města o menší územní rozloze a nižším počtu obyvatel vystačila s jednou takovou farní osadou, byla větší města rozdělena hned do několika farností. Za typický příklad nám v tomto ohledu může posloužit bohaté horní město Kutná Hora, kde se nacházelo více farních kostelů, které se dokonce orientovaly na odlišné společenské vrstvy.¹

¹ Pavel B. Kůrka, *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu*, Praha 2010, s. 85-87.

Již od středověku bylo duchovenstvo nositelem nelichotivé pověsti cizorodého prvku, který se vzpírá kolektivnímu duchu života příznačnému pro každou městskou pospolitost. Právní a sociální výlučnost spolu s ekonomickými výhodami představovaly nejviditelnější znaky jeho přítomnosti na území města. Tato pomyslná hráz mezi kněžími a měšťany byla ohniskem napětí a nevraživosti. Městské obce proto v českých zemích přirozeně usilovaly až do roku 1620 o omezení vlivu církevních institucí, které se nacházely na jejich území, a následně o úplné potírání jejich výjimečného postavení. Sledovaly přitom ideál komunální církve, díky němuž by mohly městské rady plně kontrolovat a částečně také spravovat dříve nedotknutelné duchovní záležitosti. První krok k naplnění této představy byl v Čechách uskutečněn už v době husitské reformace, v jejímž důsledku byla církev natolik oslabena, že již nebyla nadále schopná vzdorovat nátlaku ze strany vzkvétajících měst.² Vytvoření církve podobojí pak vneslo do zavedených pořádků zásadní změny, které se silně dotýkaly právě života městských společenstev. Zvláště zajímavé je v tomto ohledu sledování vývoje patronátního práva neboli kolatury. Jeho držení se stalo pro města účinným nástrojem k omezování působnosti církevních institucí, čehož s oblibou využívala. Z pohledu městské rady byla neobyčejně přitažlivá zejména možnost podávat návrh na obsazení místa duchovního správce, který však musel být ještě potvrzen, v případě utrakvistů rozhodnutím dolní konzistoře. Další výhoda z něj plynoucí svým charakterem spadá spíše do bedlivě sledované hospodářské oblasti. Každý patron měl právo dohlížet na nakládání s majetkem daného farního kostela.³ Bez povšimnutí nelze přejít pozadí zmíněných proměn. Těm předcházela vyjednávání v době pohusitské, během nichž se patronátní práva hromadně stěhovala do rukou městských rad. Získávána byla především odkoupením či přivlastněním od šlechty, klášterů, kapitul nebo přímo od arcibiskupství. Jiné městské obce měly naopak to štěstí, že disponovaly kolaturou hned od svého založení.⁴ Od první poloviny 15. století se proto kněží učili pozvolna přivykat novým podmínkám, které usnadňovaly městským vládám v mnohem větší míře vstupovat do jejich životů. To s sebou nepochybně neslo také dříve nepoznané existenční starosti, o nichž bude pojednáno v další části této kapitoly.

Šíření reformační vlny z německy mluvících zemí na počátku 16. století jen prohloubilo vnitřní problémy, kterými si česká města právě v té době procházela. Jejich

² František Šmahel, *Husitská revoluce I-IV*, Praha 1993; TÝŽ, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001.

³ P. B. Kůrka, *Kostelníci*, s. 18.

⁴ Tamtéž, s. 36, 67.

původ neměl s reformačními myšlenkami přímou souvislost a spočíval v boji za změnu vnitřního politického zřízení měst, který byl iniciován městskými obcemi.⁵ Nerovnováhu ohrožující jednotu městské komunity živilo hlavně nerespektování právního nároku obce podílet se na vládě ve městě. Měšťané tehdy neměli v plánu uskutečnit politický převrat ani zavádět nové prvky do městské správy. Jejich požadavky plně vycházely z republikánských základů, na kterých byla vystavěna městská ústava. Počítali tedy spíše s uvedením věcí do původního stavu než s jejich přetvářením. Za nepřijatelné se jim jevilo počínání radní elity, která jim vědomě upírala jejich historická práva a svobody zaručené konstitucí.⁶

Evropská reformace a přenos protestantských vyznání v 16. století do českých zemí připravily půdu pro další neshody uvnitř už tak dost neklidných městských obcí. S největším ohlasem přivítaly učení reformátorů společensky nižší a střední vrstvy městského obyvatelstva. Současně s tím však vyslaly jasný signál směrem k městským vládám, které se přijetí reformace zpravidla bránily, a poskytly jim záminku k otevřenému zásahu. Utrakvističtí a katoličtí konšelé se obávali, že proti sobě poštvoou městské vrchnosti, a proto se zatím zdráhali povolit nové konfese. Na druhé straně ale vycítili v městské reformaci mimořádnou příležitost k prohloubení nezávislého postavení města, která by se již nemusela opakovat. Tento postoj nakonec převážil. Symbolický význam náboženského osamostatnění města byl pro vrchnosti dostatečně srozumitelný na to, aby si uvědomily, že se jedná o předstupeň snah o politickou nezávislost.⁷

Utrakvistická církev, jejímž dějinám je vyhrazena jedna z dalších kapitol, byla výsledkem českého reformního úsilí první poloviny 15. století a výrazně ztěžovala nástupní pozici nově se objevujícím protestantským vyznáním. V otázce organizační struktury se v zásadě neodlišovala od obecné římské církve, za jejíž součást se nadále do jisté míry také považovala. Pro utrakvistické farnosti však byla silně příznačná přítomnost samosprávných principů správy.⁸ Služebníci této církve také mohli jen těžko hromadit nějaký závratný majetek. V tom jim vedle morálních zásad zbraňovala také

⁵ Ve svých studiích poukázal Jaroslav Dřimal na napětí v Brně a moravských královských městech v první třetině 16. století. Jaroslav Dřimal, Sociální boje v Brně ve 20. letech 16. století, Brno v minulosti a dnes 1, 1959, s. 221-286; TÝŽ, Sociální boje v moravských královských městech ve 20. letech 16. století, Brno v minulosti a dnes 5, 1963, s. 114-167.

⁶ Jaroslav Miller, Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700), Praha 2006, s. 195-197.

⁷ Tamtéž, s. 209-213.

⁸ P. B. Kůrka, Kostelníci, s. 19-20, 78-79.

městská obec, na níž byli silně závislí i po ekonomické stránce.⁹ To vše je zároveň vysvětlením toho, proč se některá česká města dlouho držela utrakvismu a nenacházela pro přijetí reformace tolik argumentů jako jiná města středovýchodní Evropy. Přitažlivost idejí české reformace převážila nad cizími vzory ještě v 16. století například v rožmberské Soběslavi.¹⁰

Zatímco během husitských válek vystupovala městská pospolitost víceméně jednotně a v zásahu do církevních záležitostí spatřovala především všeobecný prospěch a naději na svůj mocenský vzestup, tak v 16. století podléhala otázka prosazení nového vyznání a posílení církevní samosprávy rozdílným zájmům městských vlád a obcí. Proto také byla městská společnost výrazně oslabena a stala se mnohem více zranitelnou ve vztahu k vnějším politickým autoritám.¹¹ Domyslet si, jakou roli hrál v soukolí těchto mocenských ambicí utrakvistický duchovní, není příliš těžké. Jedním ze základních kamenů jeho pastorační činnosti bylo tradičně kázání, jímž mohl působit na široké vrstvy městského obyvatelstva bez rozdílu sociálního původu. Kdo se staral o jeho hmotné zabezpečení a byl oním pověstným „chleboďárcem“, tak získal v postavě kněze na svou stranu potenciální prostředek, jímž mohl spoluformovat veřejné mínění v rámci celého farního obvodu. Při tlaku, jakému byl správce farnosti vystaven, se pak nelze divit, že se na pozadí jeho počínání častokrát zrcadlil strach o vlastní živobytí. To však bylo zajisté věci povahy a založení konkrétního duchovního a rovněž mocenských poměrů ve městě jeho působení. Problematictější z nich, kteří se nemínili podřizovat vůli svých patronů, také mohli strávit většinu své služební kariéry na cestách z jedné farnosti do druhé bez stálého působiště.

Předešlý výklad se pozastavoval u dvou významných témat z vývoje náboženského klimatu na území Českého království v 15. a 16. století, totiž u působení české a německé reformace na život společnosti raného novověku. Záměrem však bylo vzhledem k nastoleným otázkám hlavně poukázat na to, jak se jejich výsledky podepsaly na zvláštním vztahu mezi duchovenstvem a měšťany. Počáteční znepokojení nad velikostí majetku a výsadním postavením kléru vystřídala za reformace snaha o to, aby byl co možná nejvíce podřízen světskému dohledu a zapracován do městské komunity.

⁹ Václav Bůžek - Josef Grulich - Josef Hrdlička - Pavel Král - Miroslav Novotný - Rostislav Smíšek, Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty, Praha 2010, s. 312-313.

¹⁰ P. B. Kůrka, Kostelníci, s. 127, 142.

¹¹ J. Miller, Uzavřená společnost, s. 209-210.

Společenské rozpoložení předbělohorského období umožnilo kolátorům patřičně strážit duchovenské statky uvnitř města a zabránit jakýmkoli nežádoucím manipulacím s nimi. Do tohoto souboru nepatřil pouze farní kostel, ale i další objekty a pozemky v rámci farní osady. Tento nemovitý majetek spolu s finančními prostředky vybíranými od příslušníků městské obce formou nadací tvořily tzv. záduší.¹² Jeho výtěžek byl v drtivé většině případů investován do oprav a přestaveb městských svatostánků a k pokrývání výloh za bohoslužebné či jiné sváteční úkony.¹³ Patron v podobě městské rady oprávněně považoval tuto oblast správy za nikým nedotknutelnou a k jejímu výkonu často zřizoval zvláštní úřady. Ani v utrakvistické farní soustavě tak nemůže být sporu o převažujícím světským vlivu.¹⁴

Odhlédneme-li od finančního hospodaření farnosti a přesměrujeme svou pozornost k již dříve zmíněnému vyplácení samotných kněží, pak se dostáváme k problematice tzv. benefícia, jinak známého též jako obročí.¹⁵ To zahrnovalo zejména majetek fary, kterého mohl duchovní využívat ke svému zaopatření. Kromě jakéhosi smluvního platu, jehož výše se velice různila, pak těžil farář také z výnosů za tím účelem vyhrazeného majetku či stól.¹⁶ Přitom vždy hodně záleželo na oblibě nového klerika mezi farníky a nepochybně také na ochotě městské vlády, která se mohla v krajním případě uchýlit k zadržování lákavě vyhlížejících obročních příjmů. Na špatné zkušenosti duchovních podobojí ostatně poukazuje výzva k měšťanům, kterou jeden z nich pronesl při uvedení na faru: „*Co se pak mé živnosti dotýče, mám naději, že mne neopustíte, pamatujíc na Písma, že hoden jest služebník mzdy té.*“¹⁷ Aby se konšelé z placení „vymluvili“, rádi odkazovali na požadavek chudoby božích služebníků zahrnutý v basilejských kompaktátech, z něhož dovodili, že jejich bédování nad špatnými životními poměry snad ani není na místě. V chudých příměstských farnostech se naproti tomu obyčejně vyskytovaly zcela jiné starosti a na kněze se při sbírkách v podstatě „žebřalo“.

¹² K problematice záduší velmi výstižně Blanka Zilynská, *Záduší*, in: Ivan Hlaváček - Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines - Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 535-547.

¹³ P. B. Kůrka, *Kostelníci*, s. 20.

¹⁴ *Správa farnosti především v období pobělohorském viz Pavel Pumpr, Benefícia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*, Brno 2008.

¹⁵ P. B. Kůrka, *Kostelníci*, s. 20.

¹⁶ Tamtéž, s. 20-21.

¹⁷ Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století II*, Praha 1896, s. 502.

Při svém pobytu a působení na faře se utrakvistický kněz běžně stýkal se zádušními úředníky plnícími úlohu styčných bodů mezi ním a světskými patrony. V popisu jejich práce bylo evidovat veškeré příjmy a výdaje záduší, které byli povinni zpravidla každoročně předkládat příslušné městské radě. V 16. a počátkem 17. století se v této úloze střídali měšťané, kteří příslušeli k místní farní obci a byli na jejím shromáždění také zvoleni. Přitom je ovšem potřeba nespouštět ze zřetele, že v každém městě podléhala zádušní správa specifickým podmínkám. Jisté je, že čím menší městská obec a farnost byla, tím méně prostoru také zbývalo pro samostatné jednání zádušních úředníků. Ve většině královských měst si radní pečlivě rozmyšleli, komu tuto agendu předat, neboť do těchto věcí mohli promlouvat. Větší volností a mírou samosprávy se tak pyšnily snad jen farní osady měst pražských.¹⁸

Svou náročností se v záduší vyjímalo povolání kostelníků,¹⁹ kteří měli k duchovním správcům docela blízko, což nejlépe dokumentují každoroční záznamy od sv. Vavřince na Újezdě, v nichž je psáno: „*těm [kostelníkům] jest svěřen kostel se všemi klíči i se všemi klynoty, kterýž každý z nich jedny klíče při sobě má.*“²⁰ Do podobné kategorie se řadili rovněž zvoníci, jimž se ukládalo nejen zvonit, ale také nedopustit, aby zůstávaly zvony ve špatném stavu. Pro místní farníky nebyl ani jeden z nich neznámou tváří už jen proto, že je směli do těchto funkcí svými hlasy sami dosazovat. Názvy užívané pro označení těchto pomocných profesí se ihned neustálily a v pramenech se tak setkáváme s kostelníky či sakristiány.

Zádušní knihy a účty jsou pro dobu předbělohorskou neocenitelným historickým pramenem ke zjišťování personálního obsazení zádušních úřadů, vybavení kostelů a far, spotřeby mešního vína nebo také, pro bohoslužby a pohřby mimořádně důležitého, vosku.²¹ Jejich studium badateli otevírá prostor k pochopení systému zádušního hospodaření a jeho zákonitostí. V určitých lokalitách byly zápisy vedeny velice pečlivě a časově dokonce pokrývají i jednotlivé týdny. Alespoň částečně lze rovněž odhalit celkovou finanční nákladnost církevního života v daném městě.

I přes překážky, které byly kněžím kladeny do cesty, by neměla zůstat stranou zájmu jejich jedinečnost spočívající v tom, že se pro člověka raného novověku stávali jakýmisi „průvodci na cestě k věčné spáse“. Poskytovali svým farníkům zásadní

¹⁸ P. B. Kůrka, *Kostelníci*, s. 81-90.

¹⁹ Na konkrétním příkladu se kostelníky zabývá Jindřich Francek, *Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší 1431-1508*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 75-104.

²⁰ P. B. Kůrka, *Kostelníci*, s. 76.

²¹ *Tamtéž*, s. 115-144.

liturgické služby a v neposlední řadě jim také předávali poznatky o chápání světa z náboženské perspektivy.²² Svým způsobem se také ocitali v centru dění městské společnosti, když udělovali svátosti. Jakkoli jim mohli měšťané dávat najevo svou převahu, byli pro ně nepostradatelní a povětšinou k nim také vzhlíželi. Stejný názor ovšem pokaždé nesdíleli radní, kteří věřili, že by se bez kněze možná dokázali na čas obejít a něco málo ušetřit.²³ Na adresu farářů je nanejvýš nutné poznamenat skutečnost, že se za duchovní fasádou vždy odbýval život obyčejného člověka, který měl své potřeby a tužby. Ta vyžadovala, aby byl kališnický duchovní původu počestného, vedl mravný život, ctil celibát a střídme se choval.²⁴

V řadě případů zažíval kněz první a poslední příjemné momenty své městské služby při slavnostním uvítání, které se konalo na jeho počest, když byl přiváděn do nové farní osady. Jeho průběh měl své náležitosti a v žádném případě se na ničem nešetřilo. Nákladné bylo už samotné stěhování, při kterém býval duchovní doprovázen početnou skupinou měšťanů. Když už se průvod blížil k městským branám, vyrazili mu často naproti purkmistr, konšelé i zástupci městské obce. Velká sláva pokračovala uspořádáním bohaté hostiny na účet kolátora, nejrůznějšími zpěvy a hrami. Všem u zajisté přihlížely i další vážené osoby jako císařský rychtář v případě královských měst či děkan.²⁵ Celá událost byla přiblížena se záměrem objevit, s jakými představami o životě církevní obce mohl duchovní mezi nové farníky přicházet. O tom se snad dozvídáme do určité míry z proslovu, který k nim vedl v prvních chvílích své přítomnosti ve městě: „*Nepochlebujte mezi sebou zlým hříšníkům, aby pro jednoho na mnohé nepřišla rána boží, v tom vás napomínám, abyste k slovu božímu se rádi scházeli, je s uctivostí přijímajíc plnili, budu-li koho trestati slovem božím pro hříchy, nehněvej se, nebo žádný moudrý pro pravdu se hněvati nebude, nebo nám kněžím náleží praviti každému pravdu, budeme-li mlčeti a hříšníkům folkovati, tak i s vámi museli bychom zahynouti...*“²⁶ Z těchto slov blíže neznámého duchovního správce není jednoduché rozpoznat, co bylo míněno vážně a co do své řeči vkládal spíše ze zvyku. Každopádně byl odměnou za jeho snažení jen formální slib patrona, že mu bude prokazována křesťanská láska a přívětivost. Za zmínku však stojí, že se leckterý kněz

²² Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 112-113.

²³ Z. Winter, *Život církevní II*, s. 505-506.

²⁴ V. Bůžek - J. Grulich - J. Hrdlička - P. Král - M. Novotný - R. Smišek, *Společnost českých zemí*, s. 312.

²⁵ Z. Winter, *Život církevní II*, s. 499-501.

²⁶ Tamtéž, s. 501-502.

cítil být dotčen, když nebyl reprezentací města přijat tak, jak se v jeho očích slušelo a patřilo, což pouze podtrhuje význam této ceremonie.

Proces konfesionalizace²⁷ zanechal hlubokou stopu ve tváři městské společnosti a vytvořil ve vztazích mezi měšťany další nepropustné hranice. Zavdal tím rovněž příčinu k četným sporům, během nichž se plně projevila rozdílnost zájmů jednotlivých konfesijních skupin. Z čistě právního hlediska bylo v českých zemích legalizováno dvojvěří, což by mohlo vyvolat dojem náboženské uniformity utrakvistických městských farností. Zdání však klame. Čeští bratři a luteráni se pokoušeli uniknout trestům a pronásledování tak, že se formálně přihlásili k utrakvistu.²⁸ Ani tento krok však nezmírnil napětí vyvolané jejich pobýváním na území města. Ještě hůře na tom byl právě ten duchovní, jehož konfesijní přesvědčení se neshodovalo s pohledem většinové společnosti nebo radní elity. Pak mohlo následovat vyjádření nespokojenosti při dolní konzistoři a požadavek příchodu vhodnějšího kandidáta. Snad ještě častějším jevem však byla snaha příslušníků farnosti přimět kněze k dobrovolnému odchodu nebo mu službu alespoň co nejvíce znepríjemnit. Takový hněv měšťanů zakusil na vlastní kůži například lounský děkan prosící konzistoř, aby mu našla nové působiště kvůli tomu, že počínaje purkmistrem jsou ve městě všichni proti němu.²⁹ Případ tohoto druhu rozhodně nepatřil mezi ojedinělé.

Výše představené prostředí předbělohorské utrakvistické farnosti kněžím určitě nesevřelo a ne jednou se jistě přistihli při přemýšlení, jak skloubit vážnost svého postavení s tím, co od nich městská vláda vlastně očekává. Časy, kdy se mohli u výše postavených církevních hodnostářů dovolávat nějakého zastání, jednoznačně pominuly. Politické elity měst jim při každé příležitosti připomínaly, že rozhodně nejsou nenahraditelní a spokojeně sledovaly, kterak se pozvolna stává skutečností jejich záměr vytvořit slabou městskou církev plně podléhající světskému dohledu.³⁰

²⁷ Jeho koncept vytvořili v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století historici Wolfgang Reinhard a Heinz Schilling.

²⁸ J. Miller, *Uzavřená společnost*, s. 202.

²⁹ Z. Winter, *Život církevní II*, s. 519.

³⁰ J. Miller, *Uzavřená společnost*, s. 206-207.

II. Městská správa v Českém Brodě. Od založení po Bílou horu

Předbělohorské město bylo vnímáno jako složitě fungující sociální organismus. Středověká idea o integritě městské obce totiž utrpěla v raném novověku zásadní trhliny. Přibývalo sociálních, konfesijních i kulturních rozdílů, pod jejichž tlakem se mezi obyvateli předbělohorských měst začaly vytvářet těžko překonatelné bariéry. Život v městské obci proto kladl na své účastníky zvláštní nároky, což jistě poznal i Jiřík Tesák Mošovský, který byl po většinu své církevní služby jeho přímým účastníkem. Uvnitř městských hradeb se mohl kněz pravidelně setkávat s příslušníky všech sociálních skupin, od urozených pánů až po jedince přežívající na okraji společnosti. Stával se svědkem mnoha menších i větších konfliktů uvnitř města i šíření morových epidemií. Město Český Brod bylo zdánlivě jen jedním z řady působišť, která stihl utrakvistický kněz Jiřík Tesák Mošovský v průběhu své církevní dráhy vystřídat. V jeho paměti však prokazatelně zanechalo velmi výraznou stopu. Důkazem tohoto tvrzení je píseň, kterou krátce před svým odchodem do města Slaného sepsal na památku pro českobrodské měšťany. K nalezení odpovědi na otázku, jak se Jiřík Tesák Mošovský vyrovnával se sociální realitou uvnitř města, je mimořádně důležité porozumět prostředí, které mu bylo důvěrně známé a které měl možnost jako českobrodský děkan dokonale poznat.

Český Brod od svého vzniku až do 15. století

První zmínky o počátcích Českého Brodu pocházejí ze třicátých let 12. století, kdy byla v místě brodu přes potok Šemberu založena biskupská trhovářská osada s kostelíkem svatého Gotharda. Zásahu na vzniku kamenného města měl však pravděpodobně teprve pražský biskup Jan III. z Dražic. Odtud také získalo město založené okolo roku 1268 svůj původní název - Biskupský Brod. V dějinách města byly zaznamenány celkem dvě zásadní kolonizační vlny. První z nich nastala v šedesátých letech 13. století a souvisela s nutností přivést nové osadníky do právě založeného biskupského města. Druhá, proběhnuvší za působení biskupa Tobiáše z Benešova, bezprostředně reagovala na pohromu, která město stihla roku 1289, kdy bylo po útoku

rodu Vítkovců vypáleno. Oba pražští biskupové, Jan III. z Dražic a Tobiáš z Benešova, stáli současně za vymezením postavení prvních příslušníků městské obce. Neobyčejný význam mělo z tohoto hlediska především zvláštní privilegium vydané právě Tobiášem z Benešova. V této listině byla vedle poddanských povinností, které spočívaly v pravidelném odvádění renty z dvaceti lánů zemědělské půdy, udělena měšťanům určitá práva a svobody, jimiž se mohli napříště těšit.

Město Český Brod náleželo již od svého založení do komplexu biskupských statků, které se rozkládaly v hranicích pražské diecéze. Stalo se tak typickým poddanským městem přímo podřízeným své církevní vrchnosti, pro niž představovalo zdroj trvalých příjmů. Způsobem fungování městské správy Český Brod nikterak nevybočoval z běžné praxe osvědčené v řadě dalších biskupských měst. Nositelem zodpovědnosti za pořádek a klid ve městě byl dědičný rychtář, tradiční zástupce pána města.¹ Jeho loajalita si vrchnost cenila, a proto mu přisoudila celou řadu výhod a úlev ve srovnání s ostatními měšťany. Hlavní náplní rychtářova úřadu se stal zejména výkon městského soudnictví, jehož byl představitelem. V této oblasti se také poprvé projevil jistý prvek městské samosprávy, když se mohl se svolením biskupa na činnosti městského soudu podílet rovněž zvláštní poradní sbor rychtáře, tzv. přísežní konšelé.² Význam přísežných spočíval v tom, že se jimi stávali výlučně českobrodští měšťané, které do funkce dosazoval sudí biskupského dvora.³ Ze tří druhů soudů, které se nejen v Českém Brodě s železnou pravidelností konaly, patřil svým slavnostním průběhem a složitou procedurou k nejzajímavějším soud zahájený.⁴ Ačkoliv do správy města nemusel často zasahovat, plnil poměrně důležitou úlohu tzv. biskupský vladař, jenž sídlil na nedaleké tvrzi a dbal o to, aby činnost městské správy vždy odpovídala zájmům biskupa.⁵

Pro politický život v předhusitském Českém Brodě se stal nadlouho typickým ohniskem napětí vztah mezi rychtářem, který v zásadě plnil funkci vrchnostenského úředníka, a sborem přísežných konšelů. Ruku v ruce s hospodářskými úspěchy, jichž měšťané dosahovali, totiž narůstalo také jejich sebevědomí a touha získat výraznější podíl na správě města. V nastalém boji dosahovala městská samospráva v Českém Brodě dílčích úspěchů. Jedním z nejzásadnějších bylo podřízení místního špitálu přímé

¹ Známý latinsky a německy také jako *iudex, advocatus, voigt, solta*.

² Známí latinsky také jako *iurati*.

³ Známý latinsky také jako *iudex curie episcopalis*.

⁴ Známý latinsky také jako *iudicium bannitum, contestatum, vigorosum*.

⁵ O počátcích městské správy více Zdeňka Hledíková - Jan Janák - Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 205-207.

kontrole a správě ze strany přísazných konšelů na základě donace z roku 1363. V důsledku nutnosti dokládat arcibiskupovi, jak se v daném roce ve špitále hospodařilo, pak vznikala špitální registra.

V období 14. století se po právní stránce začal Český Brod čím dál tím více sblížovat se Starým Městem pražským. České země byly již tehdy rozděleny do dvou základních oblastí městského práva, které se opíraly o dva nejrozšířenější právní systémy - právo magdeburské a právo norimberské.⁶ Staré Město pražské bylo jedním z nejvýznamnějších domácích center norimberského práva, a proto sloužilo za vzor při jeho šíření do dalších českých měst. Jedním z nich byl jistě také Český Brod, na jehož městskou obec zapůsobilo jihoněmecké právo tím, že v sobě zahrnovalo také vítané samosprávné zásady. Rozhodující slovo však měla u poddanských měst nad nimi stojící mocenská autorita. Od roku 1379 se, jak potvrzuje privilegium arcibiskupa Jana z Jenštejna, začalo řídit právním systémem Starého Města pražského město Pelhřimov, a proto je více než pravděpodobné, že se situace podobným způsobem vyvinula i v Českém Brodě. Avšak definitivní potvrzení, že se město Český Brod stalo součástí jihoněmecké právní oblasti, přineslo až velké privilegium vydané 2. října 1406 arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Házmburka. V něm bylo městu uděleno povolení řídit se nadále normami a zvyklostmi, jichž bylo užíváno na Starém Městě pražském. Tento vývoj vnesl do života nyní již arcibiskupského města mnoho stěžejních změn.

Ještě koncem 14. století došlo ke konstituci městské rady sídlící na čerstvě vystavěné radnici.⁷ Její složení však nemohlo obyvatele města překvapit, neboť v ní zasedalo jedenáct přísazných konšelů podřízených dědičnému rychtáři. Tento stav byl ovšem pouze dočasný a další proměna dosavadního modelu městské samosprávy na sebe nenechala dlouho čekat. Rychtář totiž své místo v městské radě pozbyl a přišel tím o část dosavadního vlivu na chod města. Nová podoba rady nespočívala ve změně počtu jejích příslušníků, nýbrž v nahrazení rychtáře dalším konšelem. Od té chvíle se stala městská rada samosprávnou institucí v pravém slova smyslu a konšel, který radě v daném období právě předsedal, začal postupně vystupovat jako vrcholný představitel městské obce. Úloha dědičného rychtáře v městském soudnictví zatím natolik převratných změn nedoznala. Přesto se městské soudy přestaly konat na rychtě a nově se odbývaly přímo na radnici, v sídle městské rady. Ostatně dům biřice, prodloužené

⁶ Václav Bůžek - Josef Grulich - Josef Hrdlička - Pavel Král - Miroslav Novotný - Rostislav Smíšek, Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty, Praha 2010, s. 125-127.

⁷ Karel Kibic, Historické radnice, Praha 1988. Více o českobrodské radnici a dalších historických budovách Karel Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Praha 1996, s. 553-558.

ruky rychtáře, se svou polohou taktéž povážlivě přiblížil radnici. I v této oblasti tak bylo možné registrovat první příznaky převratných změn, které se v Českém Brodě teprve chystaly. Realizace všech výše zmíněných kroků by byla nanejvýš obtížná, nebýt klíčové události, ke které došlo roku 1386, kdy bylo zrušeno právo odúmrťe, jež se vztahovalo na všechny arcibiskupské statky. Potvrzení tohoto stěžejního aktu spolu s právem svobodně nabývat nemovitosti se dočkalo město Český Brod od arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburka v již jednou zmiňovaném velkém privilegii.

Husitská doba zasáhla velmi silně do života českých měst. Nárůst politického významu a vážnosti městského stavu, který s sebou přinesla, byl v očích měšťanů vykoupěn neustálým strachem z obléhání městských hradeb a následných vpádů nepřátelských vojsk. Český Brod v tomto období dosáhl výrazné proměny, jejíž odraz měl vliv na budoucí vývoj města. Nejzávažnější moment nastal po jeho dobytí Pražany 17. dubna 1421, od kdy přestal být počítán mezi arcibiskupské statky a ztratil status poddanského města. Vstupem do vojenského svazu pražských měst bylo Českému Brodu naopak přiznáno právo účasti a hlasu na českém zemském sněmu, čímž se stal prakticky královským městem. Praha, která nebyla z geografického hlediska od Českého Brodu příliš vzdálená, tak znovu významně zasáhla do života českobrodských měšťanů a navenek vystupovala jako přední organizátor vojensko-politické měšťansko-šlechtické koalice zastávající umírněný reformační program.⁸

Procesy, které se začaly projevovat ve vnitřní správě města na konci 14. a počátkem 15. století, v husitském období zpravidla vrcholily. Mezi instituce obstarávající vnitřní správu města byla nově řazena tzv. velká obec, kterou je od tradiční městské obce nutné odlišit. Pod pojmem městská obec se totiž rozumělo společenství všech těch osob, které byly držiteli městského práva, z něhož vedle svobod a privilegií plynuly také četné povinnosti.⁹ Velká obec v sobě naproti tomu zahrnovala i neplnoprávné obyvatelstvo města a od svého zrodu v roce 1421 ovlivňovala složení městských rad.

Vpád Pražanů otevřel cestu k nejvyšším městským úřadům těm, kteří stranili utrakvismu, což muselo nutně vést k úplné personální obměně městské rady, která pak vládla v souladu s velkou obcí politicky autonomnímu Českému Brodu. Sociální profil rady se v důsledku toho radikálně změnil a byla tvořena zejména drobným

⁸ Jaroslav Miller, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006, s. 231-232.

⁹ V. Bůžek - J. Grulich - J. Hrdlička - P. Král - M. Novotný - R. Smíšek, *Společnost českých zemí*, s. 124-125.

řemeslnictvem. Jejím prvním purkmistrem se stal místní pekař Hanuš. Tento stav ale neměl dlouhé trvání a politický převrat, ke kterému došlo na Starém Městě pražském v roce 1422, umožnil zámožnějším českobrodským měšťanům návrat do městské rady. Nová politická konstelace tedy přestala členům nižších sociálních vrstev přát, což vytvořilo silné ohnisko napětí mezi staronovými radními a řadovými příslušníky městské obce. Vnitřní problémy ohrožující integritu městské společnosti měla vyřešit nová dvanáctičlenná instituce, jež od počátku roku 1423 hájila zájmy široké městské obce v komunikaci s městskou radou - sbor obecních starších.¹⁰ Klid však v Českém Brodě zavládl až v červenci 1423, od kdy začala městská rada respektovat zájmy městské obce.

Poté, co se město zbavilo závislosti na církevní vrchnosti, ztratil rychtář s konečnou platností i poslední zbytky své někdejší moci. Napříště o obsazování tohoto úřadu rozhodovala výlučně městská rada a úkolem příštích rychtářů se stal už pouze výkon policejně pořádkové služby ve městě.¹¹

V roce 1424, kdy utrpěli Pražané vojenskou porážku v bitvě u Malešova, vstoupil Český Brod do svazu sirotčích měst, jehož členem zůstal až do konce husitského období. V tomto roce také přestal městu vojensky velet hejtman Bartoň, kterého v roce 1430 vystřídal slavný sirotčí hejtman Jan Čert, jinak Anděl. Jeho přítomnost omezovala orgány českobrodské městské samosprávy, které opět získaly autonomii po jeho odchodu, jenž souvisel s příměřím mezi Českým Brodem a panskou jednotou uzavřeným v roce 1434.

Krátké období po rozhodné bitvě u Lipan nabylo pro další osudy města Český Brod zcela zásadní rozměr. Zatímco naprosté většině jiných poddanských měst se nepovedlo prosadit změnu ve správě a zůstala v rukou vrchnosti, Český Brod si i zásluhou schopných jednotlivců, jakým byl například městský notář Jan Mistr, polepšil. Z dalších měst se něco podobného podařilo také městu Prachatice. Na základě tří privilegií vydaných v lednu, únoru a březnu 1437 císařem Zikmundem Lucemburským se stal Český Brod formálně královským městem, které bylo připojeno ke královské

¹⁰ Známý latinsky také jako *communes iurati*.

¹¹ Po smrti dědičného rychtáře Fraňka byl do úřadu dosazen měšťan Jindřich viz Miloš Dvořák, Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 170-224, zde s. 175-176.

komoře a podléhalo soudu královského podkomořího. Kromě toho získal Český Brod vlastní městský znak¹² a dočkal se potvrzení starších i nově nabytých práv.¹³

V předchozím výkladu byly zmíněny různé společenské skupiny vyskytující se ve středověkém městě. Opomíjeny by však neměly být ani osudy žen, které žily za městskými hradbami. Pozoruhodné bylo zejména jejich majetkoprávní postavení, díky němuž mohly v mnoha případech nakládat s určitým jměním. K němu se dostávaly hlavně tehdy, když ovdověly a získaly na základě dědictví po manželovi část majetku. Zřídka se tak objevovaly mezi obyvateli měst i poměrně zámožné ženy. Zlepšené podmínky se však nijak netýkaly výkonu městských úřadů a podílu na moci, který byl nadále vyhrazen výlučně mužům.¹⁴

Nová politická pozice, v níž se Český Brod ocitl, se pozitivně promítla do života města, které bohatlo především z výnosného vaření a distribuce piva. V šedesátých letech 15. století zasáhla město vlna rozkvětu cechovních organizací, jež si vymínily, aby v městské radě a sboru obecních starších pravidelně zasedali jejich představitelé. Do jinak poklidného života českobrodských měšťanů však zasáhl kolem roku 1470 mor, v jehož důsledku zaznamenalo město pokles populace.

Českobrodská městská správa v předbělohorském období

Předbělohorské období přineslo královskému městu Český Brod potřebnou vnitřní stabilitu vyjádřenou v pevně dané struktuře a hierarchii institucí, které obstarávaly správu města. V této části kapitoly proto bude podrobněji rozveden princip fungování a základní profil těchto klíčových úřadů, s kterými musel být při výkonu děkanské služby alespoň částečně seznámen i kněz Jiřík Tesák Mošovský.

Zajímavou institucí s bohatou minulostí představovala v Českém Brodě od 15. století městská obec. V předchozí části byl již zmíněn nemalý podíl velké obce na městskou samosprávu v husitském období, kdy v ní byly po určitou dobu zastoupeny zájmy všech obyvatel města, bez ohledu na to, zda byli držiteli městského práva. Široce pojatá velká obec dala po skončení husitské revoluce základ méně početné městské

¹² K českobrodskému městskému znaku včetně ilustrace zejm. Jiří Čarek, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, s. 113.

¹³ Blíže k výše zmíněným privilegiím Jaromír Čelakovský - Gustav Friedrich (edd.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae III. Privilegia regalium civitatum provincialium regni Bohemiae (1420-1526)*, Praha 1948, s. 149, 181, 193.

¹⁴ O postavení žen ve středověkých městech viz Jiří Kejř, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 295-297.

obci, za jejíž příslušníky byli považováni pouze českobrodští měšťané, kteří vlastnili nemovitost na území města či předměstí. V 15. století prožívala inovovaná instituce období největšího rozkvětu, neboť byla zvána, aby jednala s dalšími správními orgány v Českém Brodě o klíčových otázkách. Současně také ovlivňovala personální skladbu městské rady a sboru obecních starších. V raném novověku však byla městská obec vystavena tlaku centralizační politiky českého panovníka, který usiloval o omezení její činnosti. Součástí potrestání měst za účast na prvním protihabsburském odboji se stal v roce 1547 také zákaz scházení městských obcí. V Českém Brodě je doloženo ozbrojené shromáždění městské obce ještě 8. listopadu 1620, kdy o jejím svolání rozhodl tehdejší primátor Jan Vimberský.¹⁵

Sbor obecních starších od zmíněného vzniku v roce 1423 reprezentoval zájmy městské obce, které bylo potřeba zastupovat přímo na radnici, čímž vytvářel jistý protipól ve vztahu k městské radě. Obecní starší proto mohli činnost městské rady kontrolovat a přitom se do jisté míry podílet na správě města. Ještě v první polovině 15. století nebyl počet členů sboru v Českém Brodě stabilní a často se měnil, aby se nakonec ustálil na šesti. V jiných českých městech však mohl být sbor obecních starších až dvanáctičlenný. V průběhu 16. století se pozornost českobrodských obecních starších soustředila zejména na hospodářské a finanční záležitosti, jejichž správa jim byla svěřována. Proto zde sbor vedl od osmdesátých let 16. století rovněž evidenci finančních příjmů a výdajů v hlavní knize městských důchodů.

Městská rada byla v předbělohorském období nejvýznamnějším orgánem městské samosprávy a podržela si vliv na vše podstatné, co se v Českém Brodě dělo. Zasedalo v ní dvanáct konšelů či radních, kterými bývali zpravidla nejmocnější a nejmajetnější muži ve městě příslušející k tzv. radní elitě. O členství v nepříliš početné radní vrstvě vládoucí městu rozhodovala celá řada okolností. K nejdůležitějším patřila zámožnost měšťana, ale svou roli mohly také sehrát například společné zájmy spolu s příbuzenskými a jinými vazbami. V Českém Brodě sestával tento úzký okruh osob střídajících se u moci hlavně z velkoobchodníků a bohatých nákladníků piva, kteří si od osmdesátých let 16. století až do roku 1623 udržovali dominantní postavení na úkor zástupců menších cechů a ostatních nákladníků. Jako příklad typického představitele českobrodské radní elity lze uvést primátora Melichara Daníka z Ostrova a z Kočic, který disponoval vsutku nezanedbatelným majetkem. Mechanismus vlastního

¹⁵ M. Dvořák, Městská správa, s. 179.

fungování rady byl založen na uplatnění principu rovnoměrného rozdělení moci, jenž se projevoval v postupném střídání všech radních v úřadu purkmistra a který umožňoval dotyčnému dočasně vystoupat na nejvyšší pozici ve správní hierarchii města. Purkmistr byl povinen úřad vykonávat čtyři neděle, po kterých se jej měl ujmout další konšel. Po tuto dobu mu byly svěřeny do péče hlavní symboly purkmistrovské moci, kterými byly v Českém Brodě klíče od obecní truhly a městská pečeť. Jejich význam spočíval v tom, že byly v očích současníků odznakem vážnosti a rovněž legitimacy svěřené funkce. Konšel, který se ujal purkmistrovského úřadu jako první po obnově rady, byl nazýván primas nebo primátor. V působnosti purkmistra a konšelů, kteří úřadovali v Českém Brodě pro veřejnost od 16. století pouze ve středu a v pátek, měly krom jiného své místo zejména finanční záležitosti, mezi které patřilo například splácení dluhů nebo úroků, ale také řešení drobných osobních neshod měšťanů.

Kooperace městské rady a sboru obecních starších probíhala při pestré škále jednání, jejichž výsledky se dotkly takřka každé oblasti života města. Město plnilo úlohu politického, hospodářského a kulturního centra totiž bylo živnou půdou pro potenciální problémy, u nichž řešení nesneslo odkladu. Nepočetná rada a sbor by na ně ani při maximálním nasazení nestačily, a proto společně volily delegované úředníky, kterým vymezily jejich kompetence a úkoly. Mezi nimi figurovali v Českém Brodě od 16. století například úředníci špitálští, úředníci farářští nebo úředníci nad kuchyní. Nařízení statutárního charakteru, která pokrývala vše od vaření piva až po zavádění nočních hlídek, byla v Českém Brodě také hojně vydávána. Ojedinelé nebyly ani úpravy pravidel pro fungování cechů. Vzhledem k tématu této práce jsou nanejvýš zajímavé těžkosti, které městu přineslo získání patronátního práva nad kostelem svatého Gotharda, v němž Jiřík Tesák Mošovský strávil část svého života. Hlavní z nich spočívaly ve financování oprav kostela a fary nebo dosazování nových děkanů.¹⁶

Pro život celé městské pospolitosti byl neobyčejně důležitý ceremoniál, při kterém v období konání výročního soudu tradičně docházelo k obnově městské rady. Výsledek volby nebýval pro českobrodské měšťany překvapivý, protože se ve vrcholných správních orgánech většinou střídaly stále stejné tváře, které příslušely ke zmiňované radní vrstvě. Zájmy městské elity navíc podporovala skutečnost, že se personální změny v českobrodské městské radě obvykle dotkly jen třetiny až poloviny konšelů. Staronoví kandidáti vstupovali v Českém Brodě do městské rady nejčastěji

¹⁶ Více ke kostelu svatého Gotharda v Českém Brodě K. Kuča, Města I, s. 555.

posunem ze sboru obecních starších. Zohledněna a respektována bývala v tomto směru jména doporučená odcházejícími konšely. Průběh volby, na kterém se měli nějakým způsobem podílet zástupci městské obce, mohl nabývat různých podob. Jmenování nových radních by bylo v královském městě nemyslitelné bez účasti královského podkomořího, který nejen v Českém Brodě akt obnovy prováděl. Po absolvování všech náležitostí, které ceremoniál zahrnoval, již nic nebránilo nové městské radě v tom, aby začala naplňovat své poslání. Čistě teoreticky se výše popsaná obnova měla uskutečnit každý rok, ale v praxi se zřídka stávalo, že stávající rada byla nucena v čele městské samosprávy setrvat i déle.

Pozoruhodná stabilita a kontinuita byla příznačná pro výkon jednoho z nejdůležitějších úřadů ve městě zosobněném v městském notáři. Univerzitním vzděláním a svými zkušenostmi si městští písaři vždy dokázali získat vážnost a v mnoha ohledech byli pro město nepostradatelní.¹⁷ Jak bylo uvedeno, k jejich střídání příliš často nedocházelo, a tak nebylo výjimkou, když bylo nutné zvolit nového notáře až ve chvíli, kdy jeho úspěšný předchůdce zemřel. Vedle poradní funkce, kterou plnil dokonce ve vztahu k purkmistrovi, obstarával notář především vedení městských knih či zhotovování korespondence. Ještě v 15. století býval městským písařem v Českém Brodě dokonce místní školmistr. Spolu s tím, jak v 16. století vzrůstal význam písemného úředního řízení, bylo nezbytné zajistit městu ještě druhého notáře, jenž především ingrosoval do městských knih. I v této oblasti se pak projevila specializace svěřené agendy, když byl nově jmenován ještě třetí, důchodní písař. Přínos českobrodských městských notářů, který se odrážel v jejich přítomnosti u všeho podstatného, co se ve městě dělo, plně docenil Miloš Dvořák ve své studii o českobrodské městské správě.¹⁸

Samostatnou kapitolou je pak městský soud v Českém Brodě, jehož vývoj byl v 15. a 16. století poznamenán hned několika pokusy o napadení jeho autonomie. Soudnictví se přitom stalo výhradní záležitostí města již v husitském období, kdy bylo vyňato z pravomoci dědičného rychtáře a podřízeno přímo městské radě. Za pomyslný milník tohoto procesu by bylo možné označit zrušení tradičního zahájeného soudu v Českém Brodě roku 1423. Český král Ladislav Pohrobek však v roce 1457 zasáhl do záležitostí města, když obnovil právo na rychtu, městské sídlo rychtáře, královskému

¹⁷ Pro lepší představu o činnosti předbělohorské městské kanceláře viz Hana Jordánková - Ludmila Sulitková, Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (Prosopografická a diplomatická studie), Sborník archivních prací 45, 1995, s. 291-510.

¹⁸ M. Dvořák, Městská správa.

maršálkovi Bořítovi z Martinic. Při úspěšné snaze o zpětné získání tohoto práva zaplatila městská rada královskému maršálkovi osmdesát kop grošů českých. V důsledku opatření podniknutých císařem Ferdinandem I. po potlačení stavovského odboje v roce 1547 zasedal v Českém Brodě při městských soudech královský rychtář, který byl vůči osobě panovníka vázán přísahou.¹⁹ Dopad tohoto zásahu na městské soudnictví byl nakonec oslaben, když mohly městské rady navržením svých kandidátů už na konci 16. století významně ovlivnit, kdo bude za královského rychtáře vybrán. Velmi zásadním se naopak ukázalo zřízení apelačního soudu, který byl od roku 1548 královským městům určen za nejvyšší odvolací instanci ve všech soudních záležitostech.

Rozsudky nad přestupky i závažnějšími trestnými činy, kterých se dopouštěli českobrodští měšťané, vynášela městská rada. Příslušnost města k jihoněmecké právní oblasti, z níž plynula inspirace právními normami uplatňovanými na Starém Městě pražském, se v nich s ohledem na tradici místního zvykového práva musela nezbytně odrazit. Zlom v městském soudnictví a výraznou změnu jeho obrazu navíc přinesly pokusy o kodifikaci městského práva v českých zemích, které vyvrcholily v roce 1579 vydáním známého zákoníku Pavla Kristiána z Koldína - *Práva městská Království českého*.²⁰ Městská rada byla při soudních procesech na radnici přímo nazývána městským soudem nebo městským právem a zabývala se širokou škálou případů z oblasti civilního i trestního práva. Její soudní pravomoc nebyla neomezená a vztahovala se jen na ty obyvatele města, kteří podléhali přímo městské jurisdikci. Z té byla v Českém Brodě vyjmuta skupina obyvatel tzv. postranního práva farářského, pro kterou plnila funkci nižší soudní instance zvláštní samostatná instituce.

Na realizaci soudních rozhodnutí se v každém městě podílel městský rychtář, který mohl v určitých případech uplatnit omezenou soudní pravomoc, jíž disponoval. Soudit mohl jakýkoli přestupek a soudní spor, který nepřesáhl sumu deset kop grošů českých. Tím došlo k vítanému snížení počtu případů, které by jinak musely být posuzovány před městskou radou. Těžiště pracovní náplně městského rychtáře však spočívalo v policejní službě. Vzhledem k vzrůstající rozloze Českého Brodu přestávalo být v 16. století působení jediného rychtáře dostačující, a proto byly vytvořeny úřady rychtáře pro předměstí kouřimské a rychtáře pro předměstí pražské, jejichž povinností

¹⁹ O královských rychtářích podrobněji František Roubík, *Královští rychtáři v pražských a jiných českých městech v l. 1547-1783*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 265-356.

²⁰ Josef Jireček (ed.), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou* od M. Pavla Krystyana z Koldína, Praha 1876.

bylo udržení pořádku na obou českobrodských předměstích. Ve druhé polovině 16. století byly jejich stávající kompetence spojeny v ruku jediného předměstského rychtáře.

Trest odnětí svobody si mohl českobrodský měšťan odpykat v městském vězení, které bylo umístěno přímo na radnici, kde na jeho fungování dozíral služebník purkmistra. Vězeňská zařízení fungovala rovněž v pražské bráně nebo v bývalé tvrzi. Hlídkání vězňů bylo povětšinou svěřováno biřicům, kteří byli v podřízeném postavení vůči městskému rychtáři. Museli však být opatrní, neboť pracovali s nebezpečnými jedinci, kteří se často pokoušeli o útěk „za každou cenu“. Na určených popravčích místech docházelo k výkonu hrdelních rozsudků. Za tímto účelem vydržovala českobrodská městská rada hned dva katy, kouřimského a pražského.

Za zmínku stojí také výslechy před útrpným právem, během nichž byl „provinilec“ vystaven fyzickému i psychickému nátlaku. O dění v mučírňách se pak nejlépe dozvídáme ze zápisů obsažených v tzv. smolných knihách. Účelem celého procesu bylo dosáhnout úplného doznání podezřelého k jeho zločinům a vyhledání těch, kteří mu při jejich páčání měli být nápomocní, tedy „spolotovaryšů“.²¹

Městské hospodářství a válka ve městě

Celá řada ekonomicky prosperujících měst, mezi která Český Brod v předbělohorském období nepochybně patřil, zakupovala vesnice ve svém bezprostředním okolí a ve vztahu k nim následně vystupovala jako pozemková vrchnost. Tímto způsobem docházelo k vytváření potřebného hospodářského zázemí, které přinášelo do městských pokladen významné zisky, bez nichž by obecní rozpočet utrpěl nemalé ztráty.²² S vytvářením vlastní vrchnostenské domény začal Český Brod počátkem 16. století, kdy se v jeho držení ocitlo hned několik blízkých vesnic. Potrestání měst panovníkem Ferdinandem I. za účast na prvním protihabsburském odboji v roce 1547 se nevyhnulo ani Českému Brodu, a proto o usilovně budované zázemí přišel. Stabilní hospodářská situace města v druhé polovině 16. století však brzy

²¹ K průběhu mučení blíže především Jindřich Francek, Hrdelní soudnictví v Čechách v 16.-18. století, in: Jaroslav Pánek (ed.), Česká města v 16.-18. století, Praha 1991, s. 41-61, zde s. 47-48.

²² O hospodářském zázemí měst například J. Miller, Uzavřená společnost, s. 300-301.

umožnila ztracené statky nejen znovu připojit, ale přikoupením nových jejich počet dokonce ještě navýšit.

Typickým odvětvím, které mělo v českobrodském městském hospodářství své trvalé místo, bylo vaření piva. To, že se v Českém Brodě silně rozšířilo, bylo samozřejmě odvislé od vysoké poptávky po „pěnivém moku“. Nedaleké horní město Kutná Hora vykazovalo velkou spotřebu piva, čímž byl položen základ výhodného obchodního spojení mezi oběma městy. Po roce 1550 se dokonce stal Český Brod nejvýznamnějším dodavatelem piva do této oblasti.²³

Uspokojivým výnosům z prodeje alkoholu mohla všeobecně napomáhat jeho obliba v českých zemích. Podle všeho bylo pivo vnímáno jako běžná součást potravy, a proto se pilo v nemalém množství. V předbělohorském období bylo hojně poukazováno na neblahý vliv rozšíření alkoholismu. Některé mravokárné spisy s přihlédnutím k tomuto jevu nepříznivě posuzovaly kulturní úroveň Království českého v 16. století.²⁴

Konec 16. století vnášel do života měst i jiné než vnitřní problémy, kterými se museli měšťané povětšinou alespoň částečně zabývat. Patřily mezi ně také obavy z toho, jak se vyvinou dlouhotrvající boje Habsburků s osmanskou říší. Nevypočitatelná situace pak byla o to horší, když si měšťané představili, jak ničivé následky by do jejich životů přineslo bezprostřední ohrožení válkou. Podobné starosti jistě nedopadaly tak silně na sledované královské město Český Brod ani další česká města v porovnání s městy moravskými, která byla skutečné vojenské hranici mnohem blíže. V každém případě se však tzv. dlouhá válka s Turky zahájená v roce 1593 podepsala na všech zemích Koruny české. Ty byly panovníkem vnímány jako jeden z účinných prostředků k zastavení postupující „hrozby všeho křesťanstva“, což pocítila města zejména v podobě zvýšeného berního zatížení. Právě na příkladu ohroženějších moravských královských měst by bylo možné doložit, kolika novými povinnostmi se musela městská správa v čase zvýšeného válečného napětí nově zaobírat. Mezi nejviditelnější z nich patřilo mimo jiné také doplňování výzbroje zemské hotovosti.²⁵

²³ Historik Jaroslav Miller upozornil na hospodářskou symbiózu Českého Brodu a Kutné Hory. Tamtéž, s. 322-323.

²⁴ O alkoholismu v českých zemích Josef Janáček, České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547 I/1, Praha 1968, s. 168.

²⁵ Blíže k účasti Moravy na boji s Osmany Tomáš Sterneček, Město, válka a daně. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593-1606), Praha 2006, s. 45-59.

III. Utrkvistická církev a život kněze Jiříka Tesáka Mošovského

Životní osudy kněze Jiříka Tesáka Mošovského je nutné nazírat ze dvou rovin pohledu. Na jedné straně byl příslušníkem utrkvistické církve, a proto reprezentoval jednu z výrazných náboženských skupin předbělohorského období, kterou můžeme jeho očima poznávat. Na straně druhé však také představoval přední osobnost své doby a byl přítomen řadě významných nábožensko-politických událostí. Rekonstrukce jeho životního příběhu i kariérní dráhy je limitována dostupností vhodných historických pramenů. Jako vydatná pomoc se ovšem projevila vlastní tvůrčí činnost Jiříka Tesáka Mošovského, který ještě za svého života vydal celou řadu svých kázání a jiných spisování tiskem. I díky tomu lze proniknout k poměrně ucelenému obrazu světa předbělohorského utrkvistického kněze.

Dříve než se blíže seznámíme s osobou samotného Jiříka Tesáka Mošovského, bude věnována pozornost nástinu prostředí, v němž se jeho život odehrával. Období 16. a počátku 17. století bylo z mnoha důvodů časem neklidným a bohatým na nejrůznější náboženské i mocenské konflikty. Ve společnosti českých zemí tehdy zavládla pestrost a mnohost náboženských pohledů. Vedle sebe vystupovali a žili katolíci, utrkvisté, čeští bratři i luteráni. Ve své podstatě proto nemohou být okolnosti působení církve podobením sledovány jinak než v souvislosti s vývojem těchto náboženských vyznání.¹

Utrkvistická církev v předbělohorském období

Postavení utrkvistické církve bylo mezi jinými svým způsobem zvláštní a ojedinělé. Navazovala totiž na tradici české reformace 15. století, která vyvrcholila husitskou revolucí, a své právo na existenci opírala o basilejská kompaktáta. To je zároveň vysvětlením, proč nemohly být věřícími z řad této církve beze zbytku přijaty podněty šířené zásluhou německé reformace. Mnoho z toho, co se podařilo v Římsko-německé říši prosadit až po vystoupení Martina Luthera, totiž bylo v Čechách již v minulosti uskutečněno. Především byl dlouhodobě oslaben vliv katolické církve v

¹ Václav Bůžek - Josef Grulich - Josef Hrdlička - Pavel Král - Miroslav Novotný - Rostislav Smíšek, Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty, Praha 2010, s. 101-104.

oblasti mocenské i hospodářské.² Původním záměrem utrakvistů však nebylo vytvoření vlastní organizační struktury, neboť se cítili být nadále součástí jedné, nerozdělené katolické církve.³ Pečlivé studium bible představovalo základní kámen plánované nápravy stávající církve, o níž duchovní podobojí usilovali. Boje v husitském období tak vzápětí očividně vystřídal přesvědčování a často i nezbytné přijímání kompromisů. Jak čas plynul, vzdalovali se utrakvisté rok od roku době vzniku „národní“ církve, což se odráželo i v jejich přístupu k víře. Více než původní ideály se v jednání stoupenců církve podobojí uplatňovala touha po jejím zachování v případě, že by byla jakýmkoli vnějším tlakem ohrožena. Předně však společně doufali v poklidnější život, který by s sebou nenesl neustálé existenční obavy.⁴ K úplnému rozchodu s katolíky tedy nedošlo, což se nejviditelněji projevilo v zachování myšlenky apoštolské posloupnosti. Tato skutečnost se však stala v souvislosti s neochotou katolických biskupů svěřit nové kališnické duchovní velkým problémem a rovněž příčinou řady názorových neshod přímo uvnitř církve podobojí. S tím souviselo také hledání nových cest, kterými přicházeli utrakvističtí kněží k řádnému svěcení. Prokazatelně jim k němu v 15. a počátkem 16. století dopomohli italští biskupové, jmenovitě Augustin Luciani a Filip de Nova Villa. To, že se však mnoho jiných biskupů odmítalo k něčemu takovému propůjčit, by nemělo být negativně posuzováno. Je zapotřebí si uvědomit, že se mohli ze strany ostatních katolíků dočkat nepříznivých ohlasů na své jednání. Na druhou stranu byly jejich obava a nastíněné riziko často bohatě vyváženy tím, na kolik peněz si za poskytnutí této služby přicházeli. Oba zmínění Italové si navíc postupně začali činit nárok zasahovat do správy církve podobojí. Nakonec však byli nuceni podřídit se místním zvyklostem a stáhnout se.⁵

Církevní organizace utrakvistů byla velmi rozvinutá a životaschopná. Vyjma výše zmíněné závislosti na katolické církvi by jí bylo nic nebránilo v plnohodnotné a samostatné činnosti. Neopomenutelný vliv na její působení měly stavy podobojí, jejichž sjezdy byly určující pro volbu tříčlenného a později až čtyřčlenného sboru defenzorů. Tento sbor plnil roli výkonného stavovského orgánu. Vedle něj se stavové svými volebními hlasy podíleli i na formování členské základny stěžejního orgánu

² Jiří Rak, Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 179-204, zde s. 179.

³ Pavel B. Kůrka, Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu, Praha 2010, s. 16.

⁴ Možné směry bádání nad utrakvistickou církevní správou nastínila Blanka Zilynská; Blanka Zilynská, Utrakvistická církevní správa a možnosti jejího studia, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 2, 1999. Z pomocných věd historických 15, 2003, s. 39-53, zde s. 39-41.

⁵ Tamtéž, s. 44.

kališnické církevní správy, kterým byla dvanáctičlenná dolní konzistoř. Zasedalo v ní po osmi duchovních a čtyřech univerzitních mistrech, jimž byla nadřizena svou autoritou osoba administrátora. Dolní konzistoř a administrátor bděli nad všemi utrakvistickými kněžími, pokud se jednalo o otázky plnění jejich povinností nebo soudní rozepře. O propojenost vrchních církevních orgánů a řadových duchovních se starali krajší děkané. Bez povšimnutí není možné přejít vzájemný vztah utrakvismu a pražské univerzity, který měl historické opodstatnění a souvisel s věroučnými záležitostmi. Rektor pražské univerzity byl pověřen cenzurou náboženské literatury. Sama budova Karolina navíc odedávna sloužila za shromaždiště strany podobojí.⁶

Basilejská kompaktáta, na která císař Ferdinand I. Habsburský při své korunovaci českým králem přísahal, zajišťovala utrakvistům zákonnou záštitu. Jejich charakteristickým znakem byla skutečnost, že stvrzovala zásady staré kališnické víry a předpokládala společného biskupa pro stranu pod jednou i podobojí. Není pochyb o tom, že Ferdinand I. svou přísahou i dalšími kroky, které podnikl se záměrem vzájemného sblížení Říma a utrakvistů, sledoval osobní zájmy. Otevřená podpora původního husitského vyznání totiž byla v mnohém přijatelnější než hrozba pronikání luterství do českých zemí. V jeho obavách se musely nutně odrazit i události roku 1524, kdy se při hromničním sněmu strany podobojí v Praze naplno projevila možnost vzájemného sblížení kališníků s reformními myšlenkami vycházejícími z Lutherova učení. Tehdy k jejich prosazení ještě nedošlo zásluhou Jana Paška z Vratu, představitele konzervativního křídla utrakvismu, který se vůči těmto tendencím postavil.⁷

Po celé 16. století zápolila utrakvistická církev i přes své legální postavení s nedostatkem duchovních, kteří mohli přijít ke kněžskému svěcení až do obnovení arcibiskupského úřadu v Čechách jen skrze olomouckého biskupa či úplatné biskupy italské. Tento „neutěšený“ stav vyvolal v rámci církve rozkol, který vyústil ve vytvoření dvou hlavních proudů sledujících rozdílné cíle a zájmy.⁸ Jeden z nich představovali staroutrakvisté ochotní uzavřít kompromis s katolíky a odvolávající se na nedotknutelnost kompaktát. Na protipólu stáli novoutrakvisté prodchnutí představami o zcela nezávislé církvi, kteří ústy staroutrakvistů zaváděli nežádoucí novoty v duchu luterství, k němuž měli velmi blízko. Ostatně řada českých luteránů se smířila s tím, že jen přijetí názvu „pod obojí“ jim zajistí zákonnou existenci. Za účelem propagandy se

⁶ Jiří Rak, Karlova univerzita v pravomoci defenzorů (1609-1622), *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 17, 1977, s. 33-46.

⁷ TÝŽ, Vývoj utrakvistické správní organizace, s. 180.

⁸ Otázkou definice obou proudů v utrakvistické církvi se zabývá Zdeněk V. David.

dokonce objevovala tvrzení, že utrakvisté opustili původní střední cestu, tedy *viae mediae*, a jejich církev byla, což mohlo luteránům spíše lichotit, ovládnuta příznivci německé reformace.⁹ Stavové stranici novějšímu pojetí kališnické víry měli navíc při tradičních sjezdech stále větší zastoupení a ve druhé polovině 16. století se již bezpochyby těšili většinovému postavení. Přesvědčení novoutrakvistů byla velmi blízká myšlenka na oboustranně výhodné spojení s příslušníky Jednoty bratrské v nové zemské nekatolické církvi. Církev podobojí by jí vyřešila potíže spojené s právem ordinace kněží a čeští bratři by naopak mohli vystoupit z dosavadní ilegality. K prvním jednáním na toto téma došlo již v roce 1543 a neměla být zdaleka poslední. Novoutrakvismus jako takový byl zvláštní větví české církve a spojoval s luteránskou reformací tu českou, čímž jí současně zajistil po letech světový ohlas. Husitská revoluce byla stavěna za příklad, neboť byla vnímána za průkopnické a hlavně úspěšné hnutí, které prosadilo vírou motivované ideály.¹⁰

Od padesátých let 16. století se stavové čím dál tím více potýkali se ztrátou svého vlivu na organizaci utrakvistické církve. Administrátora i složení dolní konzistoře nově potvrzoval přímo český panovník. Vedle toho od roku 1562 využíval svých pravomocí ve vztahu ke kališníkům právě ustavený pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice, který na počátku roku 1565 přistoupil k vysvěcení prvních dvanácti kališnických kněží. Naděje na obrat v situaci se naskytla v roce 1575, kdy byla zahájena sněmovní jednání o České konfesi ve smyslu originálního domácího programu náboženského a politického uspořádání. O dosažení dohody v tomto roce usilovali novoutrakvisté, staroutrakvisté a čeští bratři. Císař Maxmilián II. jim však přislíbil náboženskou svobodu pouze ústně a pečlivě dbal na to, aby se vyvaroval jakýchkoliv písemných záruk. Úspěch se tak z pohledu utrakvistické církve nedostavil. Nejednalo se ovšem pouze o náboženskou svobodu, ale také o záležitostech správy dolní konzistoře. Do nich se vložil už v březnu 1575 někdejší defenzor Jan z Valdštejna, který hájil zájmy staroutrakvistické strany. Tehdy přednesl v souladu se svým přesvědčením požadavek, lépe řečeno prosbu, aby stavové setrvali u starých a osvědčených pořádků, na jejichž základě kališnická církev vždy fungovala. S tím, co víme o následném vývoji, není těžké dojít k závěru, že se svým návrhem nemohl uspět. Stavové totiž neusilovali o

⁹ Zdeněk V. David, Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu, Český časopis historický 101, 2003, s. 882-910, zde s. 884-886.

¹⁰ Tamtéž, s. 886-887.

obnovu dolní konzistoře v původním duchu, ale o to, aby v jejím rámci bylo prosazeno svobodné náboženské vyznání.¹¹

Z hlediska trochu jiného tématu, kterým je vlastní průběh utrakvistických bohoslužeb, by bylo zajímavé zmínit, jak zaznamenali přítomnost církve podobojí v Čechách cizinci. Jen prostřednictvím jejich výpovědí lze totiž nahlížet na náboženské klima nejen zevnitř, ale i zvenčí. V roce 1591 se například vyjádřil ke kališnickým bohoslužbám anglický cestovatel Fynes Moryson. Všimnul si hlavní zvláštnosti oproti praxi římské církve, jež spočívala v podávání kalicha laikům. Zaujalo ho rovněž přijímání nemluvnat. V roce 1600 připojil poněkud odlišný náhled na věc také sekretář francouzského poselstva Pierre Bergeron, když shledal mezi mší římskou a utrakvistickou hlavně společné rysy.¹²

Požadavky novoutrakvistických stavů tak byly ve skutečnosti naplněny až za několik desítek let podepsáním Majestátu císaře Rudolfa II. na náboženskou svobodu z 9. července 1609. Jeho přijetí předcházela klíčová jednání na sněmu zahájeném v lednu 1609. Stavové v podstatě pouze „oprášili“ náboženské požadavky spojené s prosazováním České konfese v roce 1575. Stavovská opozice vůči císaři se musela mít trvale na pozoru, aby v jejím táboře nedocházelo k zásadním myšlenkovým rozkolům. K těm se přesto schylovalo, když se například v červnu 1609 nabídl saský vyslanec doktor Gerstenberg, že se do jednání vloží a pokusí se v něm působit v pozici prostředníka. To se zamlouvalo zvláště českým luteránům. Čeští bratři naopak návrhy saské delegace nemínili přijmout.¹³ I přes podobné těžkosti nakonec stavové dosáhli svého a v jejich rukou se ocitla dolní konzistoř a vedle ní i pražská univerzita, z níž se mělo stát stálé místo pro výchovu kněžského dorostu. Plánům na sjednocení církve podobojí a Jednoty bratrské v této příznivé nábožensko-politické atmosféře již nic nebránilo. Dolní konzistoř si v důsledku této vzájemné dohody prošla proměnou, která vyústila v založení společné reformované protestantské konzistoře tvořené nadále dvanácti členy. Na někdejší významu opět nabyl sbor defenzorů. Všechny tři nekatolické stavy se na jeho celkové skladbě podílely osmi příslušníky.

Porážka českých stavů v bitvě na Bílé hoře měla pro utrakvistickou farní síť katastrofální následky a vedla fakticky k jejímu zániku. Duchovní, kteří podléhali dolní

¹¹ Kamil Krofta, Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ, Český časopis historický 17, 1911, s. 28-57, 178-199, 283-303, 383-420, zde s. 404-406.

¹² Z. V. David, Celistvost církve, s. 893-895.

¹³ Jiří Just, 9. 7. 1609. Rudolfův Majestát. Světla a stíny náboženské svobody, Praha 2009, s. 63-65.

konzistoři, byli zbaveni far a v převážné většině případů emigrovali, jen výjimečně konvertovali a svá benefícia si podrželi.¹⁴

Život Jiříka Tesáka Mošovského

Právě v době, kdy bylo Uherské království vystaveno pravidelným vpádům tureckých vojsk a místem, k němuž se upínaly zraky panovníků habsburského domu, se v této neklidné oblasti v městečku Mošovcích narodil Jiřík Tesák Mošovský.¹⁵ Ačkoliv musel prokázat velkou míru odolnosti, kterou s sebou každodenní strach z Turka přinášel, tak se po celý život hrdě hlásil ke svému slovenskému původu. Narodil se okolo roku 1547, tedy šest let poté, co Osmané dosáhli velkého úspěchu vytvořením Budínského pašalíku, v jehož důsledku muselo být sídelní město Uherského království přeneseno do Prešpurku. Ze svého rodného kraje měl takřka stejně daleko na Moravu, do polsko-litevského soustátí, dolních Uher i srdce habsburské monarchie. Mošovského dětství tak rozhodně nebylo chudé na zážitky, jejichž zdrojem a zprostředkovatelem se stávaly rozdílné kultury a způsoby myšlení. V životě raně novověkého člověka plnilo mimořádnou úlohu náboženství, které vnášelo jasný smysl do jeho pozemského putování.¹⁶ Tváří v tvář pronikání islámu, který byl pro křesťanský svět bez ohledu na druh vyznání symbolem trestu seslaného na znemravnělé věřící, našel Jiřík Tesák Mošovský oporu v luterství.¹⁷

Kromě údajů o školách, které v mládí navštěvoval, se mnoho poznatků o jeho studentských letech nedochovalo. Výhodou, která ho však provázela po zbytek života, byla jeho výřečnost a široký intelektuální rozhled pramenící z jeho záliby v rozličných vědách, jimiž dokázal tradičně oslovit své posluchače. Škola, na níž mladý Jiřík Tesák Mošovský učinil první kroky na své dlouhé cestě, se nacházela přímo v jeho rodných Mošovcích. Poté mu nezbylo nic jiného než začít za vzděláním cestovat, nejprve nepříliš daleko od domova a později i dále. Na dnešní slovenské půdě působil a studoval na školách v Kežmarku a také v Košicích, které byly na severovýchodě Uher současně

¹⁴ Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 115.

¹⁵ Při vytváření životopisu Jiříka Tesáka Mošovského byly využity k získání základních faktografických údajů zejména následující práce. Josef Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku II*, Praha 1876; Václav Pumprla, *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.-18. století*, Praha 2010; *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě V*, Praha 1982; *Slovenský biografický slovník. Od roku 833 do roku 1990 VI*, Martin 1994.

¹⁶ V. Bůžek - P. Král (edd.), *Člověk*, s. 112.

¹⁷ V. Bůžek - J. Grulich - J. Hrdlička - P. Král - M. Novotný - R. Smíšek, *Společnost českých zemí*, s. 179.

jedním z klíčových opěrných bodů budované vojenské hranice. Jeho schopnosti byly již tehdy natolik výrazné, že se na většině zmíněných škol uplatnil také v roli učitele, což pro něj jistě bylo vítaným prostředkem přivýdělku. Nezbytným předpokladem pro to, aby dosáhl požadovaného stupně vzdělání a mohl spojit svůj osud s kněžskou službou, byla dokonalá znalost klasických jazyků, kterou Jiřík Tesák Mošovský při svém spisování nepochybně prokázal. Své studium podle všeho završil v Čechách, kde pravidelně docházel do školy v Jihlavě. Vzhledem k tomu, co bylo psáno výše, asi nepřekvapí, že ho při jeho českém pobytu podobnými zájmy, názory a představami o životě oslovili právě čeští novoutrakvisté odvolávající se na Lutherovo pojetí náboženské víry. Zda byl již tehdy přesvědčen k tomu, aby se k nim přidal, se můžeme pouze domnívat.

Ve chvíli, kdy Jiřík Tesák Mošovský dospěl k významnému rozhodnutí a projevil touhu stát se kališnickým knězem, zcela jistě nebyl odmítán. Řady utrakvistických duchovních neustále řídly v důsledku jejich problematického svěcení a výjimkou nebylo ani přecházení některých farností z kališnických do katolických rukou.¹⁸ K tomu, aby byl Jiřík Tesák Mošovský přijat za plnohodnotného člena církve podobojí, musel v roce 1577 nejprve podepsat církevní řád kněžstva podobojí, který byl vydán zásluhou Jaroslava ze Smiřic a v Kostelci nad Černými Lesy. Téhož roku také dosáhl kněžského svěcení.

Zatímco doposud bylo vyprávění odkázáno na torzovité pramenné poznatky, nabízí se pro sledování dalších životních osudů Jiříka Tesáka Mošovského jedinečný historický pramen v podobě cenného exempláře Veleoslavína Kalendáře historického.¹⁹ Jeho vůbec prvním majitelem byl právě Jiřík Tesák Mošovský, který knihu obohatil o poznámky vztahující se k význačným momentům z jeho života. Tyto zápisy ve formě paměti si vedl od roku 1579 a mají prvořadý význam pro určení toho, co mu přišlo zajímavé a úhelné při jeho putování z fary na faru. Pronikání k myšlenkovému světu novoutrakvistického kněze proto může být z tohoto hlediska o poznání snazší.

V Mošovského osobních záznamech se na prvním místě objevuje zmínka o tom, že se 16. října 1579 oženil s Annou Hrdesiovou ve farním domě v Kaňku u Kutné Hory. Zajímavostí bylo, že jeho choť Anna byla nevlastní dcerou faráře Adama Hrdesia

¹⁸ Tamtéž, s. 103.

¹⁹ August Sedláček, Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna, Časopis Musea Království českého 83, 1909, s. 57-68.

Německobrodského, který je v tento slavný den s největší pravděpodobností také oddával. Skutečnost, že Jiřík Tesák Mošovský vstoupil do svazku manželského, vede k zamyšlení, jakým způsobem pohlížel novoutrakvistický duchovní na otázky spojené s kněžským celibátem. Německý reformátor Martin Luther vnímal manželství jako něco, co je přirozené a svaté zároveň, čímž došlo k narušení mnišského ideálu.²⁰ Právě odtud zřejmě pramenilo Mošovského přesvědčení o správnosti takového kroku. Z jiného úhlu pohledu k celé věci přistupovali staroutrakvisté, kteří lpěli na dodržování celibátu. Nejlépe o tom vypovídá stížnost staroutrakvistického kněze Havla Gelasta na adresu někdejšího administrátora dolní konzistoře Jana Mystopola o tom, že „*nadržuje bludným, nepořádně svěceným a ženatým kněžím*“.²¹ Legalizace manželství se dokonce stávala pro katolické duchovní pádným argumentem pro to, aby přijali víru podobojí.²² Soudě podle paměti Jiříka Tesáka Mošovského bylo jeho spojení s Annou Hrdesiovou velmi šťastné. Po dobu jeho trvání se dočkali šesti potomků, čtyř dcer a dvou synů. Z nich na sebe nejpronikavěji upozornil jeho syn Adam Tesák Českobrodský, který studoval na pražské univerzitě a v roce 1612 získal městské právo na Starém Městě pražském.

Pro představu, do jakých míst mohly vést první kroky kališnického kněze, je potřeba seznámit se s rozložením a podobou předbělohorské utrakvistické farní sítě. Ta se rozkládala v souvislosti s okruhem působnosti pražské univerzity v centrální části Čech a přilehlých regionech západních a severních Čech, dále zahrnovala celé východní Čechy, českomoravské pomezí a přilehlé západomoravské oblasti, severní část jižních Čech a některé menší enklávy na jižní a východní Moravě.²³ Převážnou většinu svého života strávil Jiřík Tesák Mošovský v městských či předměstských lokalitách. Ke své vůbec první farní službě nastoupil v roce 1580 nedaleko Prahy, v Říčanech. Dříve, než k tomu mohlo dojít, musel stejně jako kterýkoliv jiný uchazeč o farářský úřad alespoň po tři roky osvědčovat své schopnosti jako kaplan po boku jiného církevního správce. Taková zkušební lhůta byla ideální pro získání nových zkušeností.²⁴

V Říčanech však Mošovský dlouho nezůstal a brzy přesídlil do Lstiboře na Českobrodsku, která se mu stala útočištěm na dlouhých deset let. Až zde se nejspíš hlouběji seznámil s širou škálou povinností kladených na bedra duchovních správců

²⁰ Richard Mackenney, *Evropa šestnáctého století*, Praha 2001, s. 164-169.

²¹ J. Rak, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 185.

²² V. Bůžek - J. Grulich - J. Hrdlička - P. Král - M. Novotný - R. Smišek, *Společnost českých zemí*, s. 312.

²³ Tamtéž, s. 103-104.

²⁴ Tamtéž, s. 341-342.

farností. Z osobních zážitků je patrné, že ve Lstiboři zažil okamžiky štěstí, ale jistě i hlubokého smutku, když mu po necelém měsíci zemřel druhý, právě narozený syn Jiří Benedikt. V roce 1589 byl také tiskem vydán jeho spis zvaný *Knížka o pravém a upřímném přátelství*, jehož interpretaci je věnována následující kapitola.

Po několika letech, která byla naplněna působením Jiříka Tesáka Mošovského na českobrodském předměstí ve Štolmíři, vstoupila do jeho života doposud nepoznaná zkušenost. V roce 1594 se totiž stal děkanem v Českém Brodě. Nová úloha byla zodpovědná o to více, že krajští děkané představovali prodlouženou ruku administrátora dolní konzistoře při dohledu nad kněžstvem. Jednou z nových povinností, které musel Jiřík Tesák Mošovský přivyknout, bylo například uvádění farářů na jejich benefícia.²⁵ Město Český Brod se navíc honosilo královským statusem, což s sebou přinášelo další podmínky pro výkon duchovní správy. Ty plynuly z mandátu císaře Maxmiliána II., který byl vydán v říjnu 1575 a výslovně zdůrazňoval, že městské farnosti mohou být svěřeny jen těm kněžím podléhajícím přímo konzistoři. Písni, kterou Jiřík Tesák Mošovský složil českobrodským měšťanům na památku při svém odchodu do Slaného a nechal vydat tiskem v roce 1601, bude v následující kapitole věnována patřičná pozornost, neboť podává svědectví o jedné z významných etap jeho života.

O výkonu další děkanské služby ve Slaném víme jen tolik, že zde přetrvával od roku 1601 do roku 1604, než zamířil do Hradce Králové. V tomto východočeském městě se pověst a schopnosti Jiříka Tesáka Mošovského plně zúročily, když byl pověřen, aby se ujal úřadu arciděkana. Během čtyř let prožil řadu zajímavých událostí a prokázal, že byl mimo jiné přemýšlivým pozorovatelem dění kolem sebe. To se nejlépe projevilo v jeho známém pohřebním kázání, které pronesl nad hrobem královehradeckého primase a urozeného pána Václava Jiskry ze Sobince. Jeho úmrtí dával do souvislosti se smrtí dalšího místního rodáka a radního písaře Václava Plácela z Elbingu a okomentoval slovy proroka Isaiáše: „*Muži pobožní odcházejí a žádný toho nerozvažuje, že před příchodem zlého vychvácen bývá spravedlivý.*” V jeho paměti se zachoval i jiný silný zážitek. V květnu 1605 udeřil přímo o půlnoci do hradecké věže blesk a jen šťastnou náhodou nezačala hořet. Klidné královehradecké období Jiříka Tesáka Mošovského však ukončil v letech 1607-1608 spor mezi ním a dolní konzistoří, která usilovala o to, aby ve městě již nadále nepůsobil.²⁶ Ohniskem nejrůznějších

²⁵ Tamtéž, s. 313.

²⁶ Jan Pelikán, *Dodatky a opravy k biografickým starším spisovatelů českých a k starší české bibliografii*, Časopis Musea Království českého 64, 1890, s. 281-283.

konfliktů však býval v církvi podobojí spíše stav opačný, kdy obec odmítala kněze, který jí byl konzistoií přidělen. To ale rozhodně nebyl případ Jiříka Tesáka Mošovského, za kterého se městská obec naopak postavila a stranila mu. Vliv laiků na utrakvistickou církevní správu byl všeobecně poměrně velký. Obce disponovaly podacím právem k farám a nadto své duchovní správce ještě platily.²⁷

Ani vyslovená podpora nezabránila odchodu Jiříka Tesáka Mošovského z Hradce Králové do Kouřimi. Jeho postřehy však nenaznačují, že by se v letech 1608-1609, která ve městě prožil, stalo něco mimořádného. Zato jeho osobní život dospěl k dalšímu milníku. V Kouřimi se stal Jiřík Tesák Mošovský poprvé dědečkem, přičemž jeho vnuk narozený v místním farním domě přijal jeho křestní jméno.

Vydání Majestátu císaře Rudolfa II. na náboženskou svobodu v roce 1609 vneslo do církevní kariéry kněze Jiříka Tesáka Mošovského možná více změn, než by si byl předtím sám ochoten připustit. Poté, co bylo rozhodnuto o založení reformované protestantské konzistoře, proběhla v Karolinu v říjnu 1609 svobodná volba nového administrátora a přísedících. Utrakvističtí duchovní vybrali za jednoho z pěti přísedících strany podobojí právě Jiříka Tesáka Mošovského, který tak vstoupil rovnýma nohama do veřejného života a byl jeho přímým svědkem i aktérem zároveň.²⁸ V jeho osobních záznamech se tak mohla v roce 1612 objevit dokonce i zmínka o úmrtí císaře Rudolfa II. O náplni svěřené agendy, kterou Jiřík Tesák Mošovský vykonával, lze získat poměrně ucelenou představu z dochované konzistorní korespondence.²⁹ V letech 1610-1614 navíc hned dvakrát služebně povýšil. Nejprve stanul v pozici zástupce administrátora a po krátký čas bylo jeho jméno spojováno také přímo s úřadem administrátora nové konzistoře.

Povinnosti spojené s členstvím v konzistoři nedávaly Mošovskému na vybranou a přiměly ho, aby poslední léta svého života strávil v hlavním městě Českého království. Na druhou stranu není divu, že využil příležitosti podílet se na chodu instituce, s níž se mu ještě v nedávné minulosti nedařilo pěstovat právě ideální vztahy. V tomto smyslu mohou být chápána jeho pražská léta i za jistou formu zadostiučinění. V roce 1610 přišel jako nový farář do kostela Panny Marie Na louži ve Starém Městě pražském. Natrvalo se však usadil teprve v dubnu 1611 v kostele u svatého Haštala, kde setrval až do své smrti. Moc šťastných chvil však Jiříkovi Tesákovi Mošovskému již přáno

²⁷ V. Bůžek - J. Grulich - J. Hrdlička - P. Král - M. Novotný - R. Smíšek, Společnost českých zemí, s. 313.

²⁸ J. Rak, Vývoj utrakvistické správní organizace, s. 201.

²⁹ František Tischer, Dopisy konzistoře podobojí z let 1609-1619 I-III, Praha 1917-1925.

nebylo. V dubnu 1614 pochoval s velkým zármutkem svou manželku Annu, rozenou Hrdesiovou. Během první poloviny roku 1617 zemřela po těžké nemoci jeho dcera Anna a brzy poté i její manžel Václav Makovec. Lze předpokládat, že tyto rodinné tragédie se musely na zdraví stárnoucího kněze podepsat. V srpnu 1617, po čtyřiceti letech své duchovní služby, Jiřík Tesák Mošovský zemřel. O průběhu pohřebního obřadu podal svědectví jeho syn Adam, v jehož rukou také skončil Veleslavínův Kalendář historický s otcovými zápisky.³⁰ Poslední kázání nad zesnulým tehdy pronesl farář u svatého Jiljí Havel Phaethon Žalanský.

Obsáhlý odkaz, který po sobě Jiřík Tesák Mošovský zanechal, vytváří pestrý soubor moralistních spisů, traktátů, kázání, biblických her, básní i přírodovědných úvah. Převážná většina těchto prací byla vydána tiskem a zajistila svému autorovi zasloužené uznání.

³⁰ A. Sedláček, Paměti Jiříka Tesáka Mošovského.

IV. Jiřík Tesák Mošovský ve světle historických pramenů

Obě práce, které byly vydány na Starém Městě pražském v tiskárně Daniela Sedlčanského, prohlubují poznání jednoho z klíčových údobí v životě Jiříka Tesáka Mošovského. Jsou v nich sice zahrnuty mravokárné poučky, bez nichž si lze duchovní spisy daného období jen stěží představit, ale zároveň poslouží díky mnohým, častokrát mimoděčným zmínekám jako ideální historické prameny k průhledu do společenského pozadí, na kterém se odvíjely příběhy prostých věřících. Možnou nevýhodou, na kterou musí být nepochybně pamatováno dříve, než bude otevřen prostor k jejich interpretaci, je skutečnost, že byly psány mužem, který byl přivyklý takřka výhradně městskému prostředí. O tom se lze přesvědčit v předcházející kapitole zachycující pouť Jiříka Tesáka Mošovského od malých předměstských farních osad až do srdce politického dění v českých zemích na počátku 17. století, tedy do Prahy. S každou další zkušeností se zajisté proměňoval pohled tohoto duchovního podobojí na svět, jenž ho obklopoval, což nejlépe odráží jeho rozmanitá spisování. Časová a místní příbuznost zde vybraných prací však není v žádném případě náhodná a poodkrývá záměr, pro který byly podrobeny zevrubnějšímu studiu. Je jím touha osvětlit, jaké dojmy si mohl odnést začínající farář a pozdější děkan z míst, kde učinil své první služební krůčky. Z těchto dílčích a každodenních zážitků se dá totiž nejlépe zjistit, jaké postavení zaujímal ve společnosti raného novověku, a také to, co soudil o sobě samém a svém okolí. Právě posledně zmíněná otázka ovšem náleží mezi ty zdaleka nejnáročnější. Bádané spisy byly totiž sestavovány tak, aby posloužily širokému okruhu osob, bez ohledu na společenský původ, k četbě, předcítání i zpěvu. To je zároveň vysvětlením, proč se v nich jen zřídka objevují záznamy, které by přímo prozrazovaly něco o svém původci. S trochou úsilí však lze využít díla kališnického kněze i za tímto účelem.

Opravdové přátelství, jímž se Jiřík Tesák Mošovský zaobíral ve svém spisu příznačně nazvaném *Knížka o pravém a upřímném přátelství*, představovalo pro každého člověka raného novověku velice zásadní záležitost a také nutnost, pokud chtěl navazovat s jedinci ze svého sociálního okolí dobré a přínosné vztahy. Avšak odlišné představy o pravém a dobrém příteli měl zajisté šlechtic, duchovní i měšťan. Každý z nich příslušel k jiné společenské vrstvě a při hledání věrného druha tak zohledňoval jiná kritéria. Právě bohatost a různorodost těchto potřeb byla pro bádání o společnosti

raného novověku vždy velmi přitažlivá.¹ Jakou podobu přátelství schvaloval a doporučoval utrakvistický kněz dokládá výše zmíněná práce, kterou Jiřík Tesák Mošovský napsal ještě v osmdesátých letech 16. století za svého působení ve vsi Lstiboři nedaleko Českého Brodu. Zejména rekonstrukce okruhu osob, kterými se obvykle urozený pán nebo měšťan nejraději obklopovali, přináší další cenné údaje, z nichž lze do určité míry vyvozovat závěry o životě jednotlivých sociálních skupin. Zajímavé by v návaznosti na podobné snahy bylo sledovat, jak vstupovaly krizové momenty, například ohrožení válkou nebo šíření epidemie, do stávajících přátelských vztahů a zda během nich docházelo k jejich viditelným proměnám.²

Prvotní zájem by měl být přenesen k vlastnímu původu spisu, o němž je možné, dle dostupných poznatků, s přehledem tvrdit, že se stal vůbec prvním, který nechal Jiřík Tesák Mošovský za svého života vydat tiskem. Stalo se tak konkrétně v roce 1589.³ Ne nedůležitou se ukázala pohnutka, která faráře vedla k vytvoření *Knížky o pravém a upřímném přátelství*. Vedle známých, z dobové praxe nepříliš vybočujících, důvodů se totiž objevil jeden méně obvyklý a emotivní, který se i napříště významně promítal do způsobu uvažování Jiříka Tesáka Mošovského. V časech, kdy se sotva seznamoval s novými farníky ve Lstiboři, se ocitl na pokraji života a smrti. Morová epidemie, snad největší hrozba, proti které v podstatě nebylo obrany a zanechávala po sobě četné oběti, zachvátila v roce 1582 i oblast Českobrodsko. Tehdy podstupoval přibližně pětatřicetiletý kněz těžkou „zkoušku“, neboť jako mnozí z jeho sousedů a farníků nákaze rovněž nešel. V těžké chvíli se však mohl spolehnout na několik dobrých přátel, kteří jej navštěvovali, ačkoliv si určitě byli vědomi nebezpečí, jež kontakt s nemocným přinášel. Možná právě na ně myslel, když začal psát toto naučení. Smutná zpráva o umírajícím faráři se skrze tehdejšího českobrodského děkana, kněze Havla Horského, v roce 1582 donesla také k uším měšťanů přímo do Českého Brodu. Ti se pak úspěšně modlili k Bohu za vyléčení Jiříka Tesáka Mošovského, aniž tušili, že se vlastně přimlouvají za život svého budoucího duchovního správce. Ať tak či onak, podobně „zázračné“ uzdravení muselo každého duchovního natrvalo změnit a utvrdit v přesvědčení, že ho Bůh ušetřil, protože s ním má své úmysly. Událost Jiříku Tesákovi

¹ Srov. zejména Václav Bůžek, „Gute Freundschaft“ - Informelle Kommunikation in der frühneuzeitlichen Gesellschaft der böhmischen Länder, in: Stefan Brakensiek - Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln - Weimar - Wien 2005, s. 79-96; TÝŽ, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229-264.

² Viz například Tomáš Sterneck, *Město, válka a daně. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593-1606)*, Praha 2006, s. 127-128.

³ Podrobný seznam tvorby utrakvistického duchovního Jiříka Tesáka Mošovského je přílohou této práce.

Mošovskému nejspíš právě proto utkvěla v paměti a i s výrazným časovým odstupem se k ní vracel, což jen podepírá domněnku, že mohla být jedním ze silných podnětů pro vznik celého spisu.

Celá *Knížka o pravém a upřímném přátelství* byla ve výsledku pojata jako příručka sloužící k nalezení dobrého, věrného a především křesťanského přítele. Jiřík Tesák Mošovský usiloval o to, aby neopomněl zmínit nic podstatného, co by měl každý řádný věřící o přátelství vědět. Složitost totiž nespatořoval pouze v pochopení vzácnosti takového vztahu, ale také ve způsobu jeho zachování i v nutnosti neustálého prověřování. Styl jeho psaní lze těžko zaměnit s jiným, neboť byl velice vyzrálý a osobitý. Pro snazší porozumění s oblibou využíval výstižných přirovnání či jednoduchých veršů. Jeho názory a postřehy jsou zastoupeny v hojné míře zejména v komentářích a úvahách, o které doplňoval pasáže citované nejčastěji ze Starého a Nového Zákona. Jak bylo zmíněno již v předchozí kapitole, prokázal Jiřík Tesák Mošovský také v této práci dokonalou znalost latinského i německého jazyka, bez které by se novoutravistický kněz na přelomu 16. a 17. století jen stěží obešel. I přes určité obavy věřil, že jeho knížka „*malým dítkám, ano i lidem sprostným dospělého věku, Boha i jeho pravdy milujícím, bude vzáctná, milá a požitelná*“.

Přátelství považoval Jiřík Tesák Mošovský za velký boží dar, kterého si musí každý náležitě považovat. Z jeho strany se však nejednalo o prázdná slova vyslovená pouze proto, aby šel svým farníkům příkladem. Většinu svého života trávil daleko od domova a z pocitu samoty ho uměli nejlépe vytrhnout právě jeho dobří přátelé. Zejména v letech studií potkal mnoho neobyčejných osobností a jak sám s odstupem poznamenal: „*Když se na to, co mi dobrého za života mého, zvláště v mém mladém věku, když jsem podál byl od svých milých rodičův, jako v Jihlavě, Kežmarku, v Košicích, ano i zde v český zemi v školách, kdy od dobrých přátel činěno a prokázáno, rozpomínám a sobě předkládám.*“ Ve světě představ kališnického kněze však měla definice přátelství ještě jiný, pro jeho duchovní povinnosti klíčový, rozměr. Před věřícími totiž vystupoval jako nejvěrnější přítel, který je jim Bohem propůjčený a udílí jim dobře míněné rady, aby dosáhli vytoužené spásy duše. Kdykoliv se tak na něj měšťan obracel, přijímal ho Jiřík Tesák Mošovský přátelsky a s otevřenou náručí, ale stejně tak se dokázal na své „ovečky“ rozhněvat, když odmítaly přijímat zasloužené kárání.

Přístup ke společnosti jako celku a zájem o životy lidí, bez ohledu na jejich společenský původ nebo profesi, jen potvrzovaly, jak širokým intelektuálním rozhledem

Jiřík Tesák Mošovský oplýval. Zvídavost mu nedala, a tak se pozastavoval i nad osudy příslušníků společenských stavů, se kterými jen zřídka přicházel do styku. Ačkoliv byl odchován měšťským prostředím, nezalekl se ani kritických výpadů týkajících se dvorské kultury. Pohoršoval se především nad těmi panskými sídly, kde se rozmohla zvyklost uctívat hosta podáváním neúměrného množství vína, kterým se mohl následně opíjet až do němoty. Jedním z vůbec nejznámějších dějišť podobných pijáckých zábav byl zajisté renesanční zámek Bechyně⁴ rožmberského velmože Petra Voka, kde vznikla pro obveselení osazenstva také známá pokutní registra.⁵ Kritického tónu se však přidržel i ve vztahu k poddaným, kterým vytykal, že nerespektují a neposlouchají své pány tak, jak by v ideálním případě měli. K tomuto „neutěšenému“ stavu věcí současně připojil své vlastní vysvětlení. Hlavní díl viny opět přikládal vrchnostem ztrácejícím důvěru, neboť neplní Bohem svěřený úkol, totiž chránit poctivost svých poddaných. Tím podkryl otázky spojené s případy, kdy se stali poddaní oběťmi znásilnění nebo jiného ponižování, kvůli kterým mohli dospět až na okraj společnosti. Nejvýstižněji shrnul chování feudálních pánů touto poznámkou: „*Očima kam se obrátí pasouce, a držím za to, kdyby i roza rouškou zavitou hlavu měla, že by takový nestoudní jí museli zamilovati a noclehem v ní býti.*“ Jak opilství, tak i cizoložství⁶ byly typickými doklady případů, kdy se nedá o dobrém přátelství ani uvažovat, neboť naplno převažují postranní úmysly a neřízená zvůle. Právě šlechta, na jejíž statcích se odbývaly životy nemalého počtu lidí, byla vzhledem ke své odpovědnosti Jiříkem Tesákem Mošovským záměrně vystavena přímé kritice za své prohřešky.

V protikladu k jeho „dobře myšleným“ výtkám se projevilo také určité pochopení pro obtížnou pozici toho, kdo byl vyvolen vládnout. Tím také do jisté míry vstoupil na pole debat o tom, jaká forma uplatňování moci by byla tou nejsprávnější možnou. Nejvíce zkušeností a vědomostí samozřejmě nasbíral o podstatě kolektivní vlády, která se nejvíce uplatňovala prostřednictvím radní vrstvy právě při správě měst. Opíral se zde zejména o názor, že tím největším neštěstím, s nímž se mohou konšelé ne jednou setkat, jsou údajně „*jazykopáskové*“, kteří namísto toho, aby se na radnicích snažili všemožně vypomáhat, sledují jen svůj vlastní prospěch. Před jim podobnými proto důrazně varoval.

⁴ Ladislav Pouzar - Aleš Stejskal, *Renesanční Bechyně. Urbs felix. Katalog výstavy, Bechyně 1998.*

⁵ Jaroslav Pánek, Petr Vok z Rožmberka. *Život renesančního kavalíra, Praha 2010; TÝŽ, Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka, Praha 1996.*

⁶ Blíže k tomuto typu prohřešku Jindřich Francek, *Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha 2000.*

Přestože v období, kdy *„Knižka o pravém a upřímném přátelství“* teprve vznikala, pobýval Jiřík Tesák Mošovský ještě stále ve Lstiboři, věnoval ji už *„slovutné a vzácné opatrnosti pánům Purkmistru a Radě, i vsí Obci města Brodu Českého“*. K tomuto momentu se tedy váže první výraznější projev pouta, které se mezi budoucím českobrodským děkanem a měšťany teprve začínalo utvářet. Bližší pozornost si už jen proto zaslouží několik málo dobrých přátel z řad českobrodských měšťanů, s nimiž se musel Jiřík Tesák Mošovský blíže seznámit ještě dříve, než se stal jejich duchovním správcem. A byli to právě oni, kteří v roce 1582 nejvíce podporovali nemocného kněze v jeho boji se zákeřnou chorobou. Jednalo se o vzdělané muže Samuela Lissenuse, tehdejšího správce městské školy v Českém Brodě, Václava Aglasina a jeho bratra Adama Aglasina, českobrodského radního písaře. Již výše bylo zmíněno, že si každý jednotlivec volil své přátele na základě osobních požadavků, které se mohly v závislosti na společenském původu, zájmech a potřebách dotyčného výrazně lišit. Pochyby, zda výše zmínění měšťané dokázali zcela uspokojit představy Jiříka Tesáka Mošovského, nejsou na místě s přihlédnutím k silnému zážitku, ke kterému se výjimečně doznal. Vděčně vzpomínal, kterak těmto milým přátelům s pláčem děkoval za to, že ho navštěvovali i tehdy, kdy mu bylo nejhůře. Jiný záznam nesený v natolik osobním duchu se už v celém spisu neobjevil a o to větší hodnotu mu je třeba připisovat. Oproti výše rozebíraným patřil vztah pěstovaný mezi Jiříkem Tesákem Mošovským a jemu nadřízeným děkanem Havlem Horským spíše do kategorie formálních vazeb, na jejichž základě byla zajištěna vlastní církevní správa dané oblasti. I tyto původně „profesní“ kontakty však mohly postupně přerůstat v celoživotní přátelství.

Jistě „skrze prsty“ pozoroval každý duchovní správce světské poklesky věřících. Vyjmenovat všechny by si vyžádalo notně dlouhou chvíli. Soudě podle obsažných pasáží a barvitého líčení se nad těmito problémy Jiřík Tesák Mošovský nezřídka pozastavoval a alespoň touto cestou se tak pokoušel „hříšníky“ přimět k urychlené nápravě. Jestliže by bylo zapotřebí zvolit z mnohých alespoň jeden jediný prohrěšek, který by chtěl Jiřík Tesák Mošovský sprovodit ze světa, bylo by jím nepochybně opilství.⁷ Ostatně se nechal slyšet, že dobrého přítele nad vínem a pivem nikdo najít nemůže, a za tím si také stál. Aby prokázal, jak neblahý vliv na chování lidí může alkohol mít, předložil čtenářům zajímavý příklad: *„Opět mnozí, vožerouc se, dnes v přátelství vjíti a ženiti se chtějí a mnohdykrát se, i když bez toho bejti nechťí, z vožralství*

⁷ Za mnoha zločiny a mravnostními přestupky stálo právě neúměrné pití. Blíže např. Jaroslav Čechura, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008; J. Francek, *Zločin*.

se vození, a když se vyspí, potom toho litují a rádi by se zase vodženili, kdyby k tomu přijít mohli.“ Zda si s neřádným životem a posmrtným osudem svých farníků dělal skutečné starosti, anebo mu šlo pouze o to, aby farní osada působila navenek spořádaným dojmem, se dnes již pravděpodobně stěží dozvíme. O jeho vnitřních pohnutkách totiž historické prameny mlčí.

Stavebním kamenem upřímného křesťanského přátelství měly být podle Jiříka Tesáka Mošovského mimo jiné také konsensus a svornost, čili hodnoty nápadně podobné těm, na kterých bylo založeno vzájemné soužití obyvatel městských pospolitostí. Ne náhodou byla také tradičně chápána městská obec jako *corpus cristianum*.⁸ V souladu s tím se také kronikář Bartoš písař pustil do úvahy, jak nebezpečné by pro budoucí osudy měst bylo vymizení lásky a svornosti z mysli lidí.⁹ Vždyť jen samotné zrození městských ústav by vůbec nepřicházelo v úvahu, pokud by mezi měšťany nepanovala všeobecná shoda ohledně dodržování společných svobod, práv a privilegií.¹⁰ Jiřík Tesák Mošovský tedy nepřicházel s ničím, co by bylo pro věřící, respektive měšťany, nesrozumitelné. Ba právě naopak, nábožensky neklidné předbělohorské období představovalo těžkou zkoušku jednoty a odolnosti nejen českých měst.

Předchozí odstavec jen zlehka podkryl cestu vedoucí k porozumění, jak nahlížel novoutrakvista na křesťanství ve vztahu k ostatním náboženstvím. Po celé 16. století byly Uhry, rakouské i české země ohrožovány vpádem osmanských Turků a ohlas těchto znepokojivých událostí proto nalézáme ve více historických pramenech.¹¹ I Jiřík Tesák Mošovský získával nepochybně alespoň základní zprávy, podle nichž si vytvořil představu o vzezření a chování nevídaných tureckých hostů. V jeho případě lze navíc přikládat určitou váhu také strachu o rodné Mošovce ležící v Horních Uhrách, od nichž se při výkonu své církevní služby výrazně vzdálil. Vojenské ohrožení Evropy si samozřejmě žádalo obnovení jednoty křesťanstva pro boj s muslimy. Jiřík Tesák Mošovský nevěřil ve smíření, natožpak přátelství, těch, kteří neslouží jednomu Bohu. V Osmanech spatřoval předně služebníky Antikrista a varoval před nimi zejména tehdy, když se snaží vyjednávat a dočasně vydávat za upřímné přátele. Z podstaty věci vyplývá, že za zrádné považoval také ty, co „drží“ s Židy nebo přímo s pohany. O to

⁸ Pavel B. Kůrka, *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu*, Praha 2010, s. 42-44.

⁹ Josef V. Šimák (ed.), *Kronika pražská Bartoše písaře*, Praha 1907 (= *Fontes rerum Bohemicarum VI*).

¹⁰ K městským ústavům Jaroslav Miller, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006, s. 175-176.

¹¹ Tomáš Rataj, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

více zarážející mu připadalo, jak málo svornosti a lásky se mezi křesťany tehdy nalézalo. Jeho příkré hodnocení nakonec vyvrcholilo povedeným příkladem, v němž vyzdvihl skutečnost, že i zvířata na sebe za každých okolností, na rozdíl od věřících, spoléhají: „*Pohleďme, jak hovada nerozumná sobě sou nápomocná, sebe fedrujíce, a jak mohou sobě napomáhajíce.*“

V návaznosti na obsah předchozí kapitoly by zasloužilo zvýšenou pozornost také to, co bylo každému člověku vlastní, tedy osobní náboženské přesvědčení. Jiřík Tesák Mošovský pravděpodobně náležel k početné skupině duchovních, kteří sympatizovali s nejrůznějšími reformními směry a doufali, že se jim církev podobojí stane zákonným útočištěm, v němž by mohli spokojeně žít a přitom nadále hledat vlastní cesty k Bohu. V novoutrakvistických kruzích samozřejmě převažoval zájem o výsledky německé reformace a Lutherovo učení. Čtenáři a posluchači, na něž byla Tesákova *Knížka o pravém a upřímném přátelství* cílena, rozhodně nepatřili k intelektuálně nejnáročnějším, což se odrazilo v takřka nulovém výskytu složitějších úvah o náboženském vyznání. Přesto není pochyb, že Jiřík Tesák Mošovský setrval na novoutrakvistických pozicích. Svědčí pro to záměrně začerněné části textu uvnitř tisku, které naznačují, že byl podroben pobělohorské cenzuře. Z pohledu badatele je však potěšující zjištění, že tyto „závadné“ pasáže zůstaly, i přes očividnou snahu cenzorů, nadále čitelné. Obsah jedné takové byl výmluvný a jen podpořil dojem, že luterství bylo kališnickému knězi Jiříkovi Tesákovi Mošovskému opravdu blízké: „*Doktor Martinus Lutherus a Philippus Melanthon [Melanchton], spolu i s jinými svými pomocníky, nemálo falešných přátel za živobytí svého pokusili, a podnes mnozí o jejich práci v Církvi, zle mluví směji, chtějíc nad ně vznešenější býti a dospělejší, ješto kdyby ti byli počátkův nám nezanechali, mnozí by dnes ani úst svých otevřítí neuměli. O ingratos cuculos.*“ V jiné souvislosti navíc potvrdil, že nesdílí naděje staroutrakvistů na smířlivé, respektive přátelské, řešení neshod s „*těmi podjednú*“.

Vzhledem k tomu, že píseň pro Českobrodské byla uveřejněna v roce 1601, jenž se stal současně rokem odchodu Jiříka Tesáka Mošovského do města Slaného, byla v ní dočista všudypřítomná snaha ozřejmit svým farníkům, proč vlastně ke střídání duchovních správců musí dojít. Duchovní se jistě nechtěl dočkat chvíle, kdy by na něj měšťané zcela zapomněli, a proto využil svých neoddiskutovatelných tvůrčích schopností, aby se jim skrze píseň jeho působení v Českém Brodě i v budoucnu stále připomínalo. Dříve než necháme promluvit samotný historický pramen, je nezbytné poukázat hned v úvodu na jeho zvláštnost spočívající ve velmi mírně zvoleném až

pochlebném postoji, který Jiřík Tesák Mošovský, jemuž se přitom nepřičilo pronášet ani přísné mravní soudy, k českobrodským věřícím zaujal. Na otázku po příčině kladného náhledu se nabízí více odpovědí, které je nutné mít na paměti. Nelze tvrdit, že by snad Jiřík Tesák Mošovský bez poznámky přešel určité neshody s místními, k nimž během sedmi let jeho služby prokazatelně došlo, ale na druhou stranu je také nějak hluboce neprožíval a hleděl si především udržet stávající dobré jméno. Možná, že by k vyřešení zmíněných nejasností mohla alespoň částečně přispět mimo jiné drobná zmínka v předmluvě k tisku, která neunikla ani zraku Zikmunda Wintera,¹² jenž se o píseň zasvěcenou všem bohatým i chudým českobrodským měšťanům již v minulosti zajímal. V ní Jiřík Tesák Mošovský doufal, že mu bude přáno i napříště všechno dobré, „*poněvadž i mezi vámi své zakoupeníčko mám*“. Z náznaků závěry činit nelze, ale minimálně nabádají k vyšší ostražitosti při práci s historickým pramenem.

Předmluva přínáležející k písni leccos prozrazuje o celém čase, který strávil Jiřík Tesák Mošovský na území Českobrodsko. Kněz se ve své paměti vrací zpět na důvěrně známá místa, jež měl příležitost poznávat po dlouhých dvacet let. Výjimečnou se v jejich výčtu jeví přinejmenším již několikrát připomínaná ves Lstiboř, a to hned z několika důvodů. Kněz Jiřík Tesák Mošovský zde jako šťastný otec přivítal na svět dcery Žofii, Kateřinu a Annu,¹³ čelil s úspěchem morové nákaze a zažil, jakou sílu v sobě ukrývá opravdové přátelství. Vedle toho se jistě také učil, jak vyhovět vůli šlechtického patrona, neboť Lstiboř na rozdíl od Štolmíře, která spoluutvářela českobrodské hospodářské zázemí, byla statkem pánů ze Smiřic. Jistá výjimečnost místa však samozřejmě není zárukou jeho oblíbenosti, a proto bychom byli možná překvapeni, kde pobýval Jiřík Tesák Mošovský opravdu nejraději. Nicméně určitě věděl, co píše, když neopomněl připomenout žádnou z lokalit, s níž v tomto kraji spojil svůj osud. Snad chtěl tímto vzbudit pocit, že na chvíli strávené po boku všech někdejších farníků nemíní ani po svém odchodu do vzdáleného města zapomenout.

Význačný německý reformní myslitel Martin Luther hlásal, že každý křesťan se musí plně odevzdat do božích rukou, pakliže chce docílit věčné spásy. Vyslovený požadavek vycházel z jeho učení o ospravedlnění člověka pouhou vírou.¹⁴ Vzdělaný novoutrakvistický duchovní Jiřík Tesák Mošovský byl s obsahem Lutherova díla zřejmě

¹² Zikmund Winter, Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století II, Praha 1896, s. 526.

¹³ O dcerách více v Tesákových osobních poznámkách August Sedláček, Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna, Časopis Musea Království českého 83, 1909, s. 59-60.

¹⁴ Richard Mackenney, Evropa šestnáctého století, Praha 2001, s. 154-155.

dobře srozuměn, neboť tuto znalost viditelně přenesl do svého vlastního spisování. Vyjádřením luteranizující víry českobrodského děkana byla mimo jiné právě ona píseň, již chtěl oslavit příkladné věřící i Boha stojícího nad nimi všemi. Podle slov Jiříka Tesáka Mošovského stálo vyšší řízení také za jeho nevyhnutelným odchodem z královského města. To, že se boží vůli neprotivil, bylo pochopitelné. Pro duchovní život farnosti však byla situace závažná až ochromující. Narušovala totiž zaběhlé pořádky i jistoty, na něž měšťané spoléhali. Do jejich uzavřeného světa měl vstoupit nový a neznámý duchovní, což bylo samo o sobě věcí krajně nepříjemnou.

Případů, kdy kněží nenašli společnou řeč se svými kolátory, nebylo zrovna málo. Jiřík Tesák Mošovský však nejspíš neměl příliš konfliktní povahu, což mu umožnilo „proplouvat“ životem duchovního bez toho, aniž by zavdal příčinu k nějakým zásadním roztržkám. V Českém Brodě se určitě těšil patřičné úctě, jak ukázaly pozdější snahy konšelů zabránit jeho nenadálému odchodu. Však se tu také dočkal se svou rodinou řádného hmotného zajištění i vydatné podpory ze strany věřících. Není proto divu, že jim popřál všechno dobré ještě dříve, než se s nimi, jak je známo, natrvalo rozloučil. Bylo by ovšem k neuvěření, kdyby se i nejideálnější soužití církevního správce a jeho farníků obešlo bez jakéhokoli napětí. Spory se zcela nevyhnuly ani Českému Brodu, což jen podtrhla ta část písně, v níž žádal Jiřík Tesák Mošovský měšťany o odpuštění, pokud se jich v minulosti svým jednáním jakkoliv dotkl.

Pečlivá péče o duši nebyla jen záležitostí božího „rytířstva“, tedy duchovních správců, ale především věřících, kteří se museli mít sami na pozoru, aby neopustili správnou cestu k Bohu, na níž byli směřováni právě usilovným vedením a dobrými radami farního kléru. V tomto ohledu se, podle Jiříka Tesáka Mošovského, stal Český Brod příkladným městem bohatým na ukázněné a pobožné farníky, které se mohlo směle rovnat i se sídly nepoměrně většími a lidnatějšími. Sedm let služby ho v tomto dojmu jen utvrdilo. Ke kázání se věřící povětšinou scházeli v hojném počtu a dokonce prý ve své poslušnosti příliš nehleděli na to, zda se jednalo o den sváteční či všední. Ohlas si však mohlo město získat rovněž úplně jiným způsobem. Českobrodští radní nebyli obecně příliš nakloněni častému střídání duchovních správců, což nemohlo nevstoupit ve známost. O uchazeče na čerstvě uprázdněný děkanský úřad proto určitě nebyla nouze. Přestože to nelze přeceňovat, zajímavě vyhlíží osobní poznámka Jiříka Tesáka Mošovského o úmrtí kněze Havla Horského z roku 1587, již lze nalézt v již

zmiňovaném Veleslavínově Kalendáři historickém.¹⁵ Ačkoliv v té době ještě pobýval ve Lstiboři, svědčí tento záznam o tom, že náboženské dění v nedalekém Českém Brodě alespoň vzdáleně sledoval. To by ještě nemuselo být nijak neobvyklé, neboť podléhal působnosti místního děkana a určitě s ním také komunikoval, ale na druhou stranu nelze přejít bez povšimnutí poněkud spekulativní otázku, jestli už tehdy Jiřík Tesák Mošovský nepomýšlel na to, že by někdy v budoucnu mohl tuto zodpovědnou úlohu také sám zastávat. K podložené odpovědi se bohužel není možné dobrat, avšak dobrá pověst královského města si cestu k uším lstibořského faráře nepochybně našla.¹⁶

Když se nachýlil okamžik Tesákova odchodu, připomněl farníkům, k čemu je vedl, aby je přesvědčil o důležitosti osobní oběti každého z nich, která spočívala v bezmezném přijímání boží pravdy. Jeho slova nebyla určitě nucená a nevztahovala se přímo ke kněžské povinnosti. Mnohem více by se v nich našla upřímná obava o osud věřících, mezi nimiž poznal i některé celoživotní přátele. Pravděpodobně rovněž sám vytušil, jak ohrožena by mohla být jeho dlouholetá činnost, a proto doufal, že jeho následovník a „*náměstek*“ na něj v mnohém naváže.

Jak pronesl Jiřík Tesák Mošovský už v *Knížce o pravém a upřímném přátelství*, rodí se nejvhodnější moment pro poznání pravověrného křesťana v době, kdy si okolnosti žádají, aby přispěchal na pomoc svému bližnímu. Jinými slovy se podle něj utužují skutečné a pevné vztahy mez lidmi, až když je postihne nějaké neštěstí. K tmelení dobrého křesťanského přátelství se v Českém Brodě naskytnul dostatek příležitostí, v nichž duchovní podobojí Jiřík Tesák Mošovský nevystupoval pouze jako vnější pozorovatel. Město na přelomu století přestalo živelné i jiné pohromy, jakými byly hned dvě povodně, několik požárů, ale také vojenské průtahy. Největší zkouškou však byly morové rány, které decimovaly celé České království. Nejednou je věřící chápali jako trest seslaný z nebes za prohřešky tohoto světa. Z předchozího výkladu je již jasné, že Jiřík Tesák Mošovský by se dal bez váhání nazvat jedním z mála šťastlivců, kteří se v roce 1582 doslova „podruhé narodili“. Pro rámcovou představu, jakému nebezpečí byli lidé vystaveni a co prožívali, by zasloužilo toto téma hlubší rozvinutí.

Nejděsivější pandemie morové nákazy, pro níž se vžilo označení černá smrt, postihla evropský kontinent už ve středověku a v letech 1346 až 1350 jí padla za obět celá jedna třetina evropské populace.¹⁷ Ani další pokolení se v pozdějších staletích

¹⁵ A. Sedláček, *Paměti*, s. 57-68.

¹⁶ Tamtéž, s. 57-58, 60.

¹⁷ Blíže zejm. Klaus Bergdolt, *Černá smrt v Evropě*, Praha 2002.

nevyhnula této morové hrozbě. Svým rozsahem však žádná z dalších vln nepřinesla následky srovnatelné s černou smrtí čtrnáctého století. Nemocní přesto prožívali podobně těžké chvíle bez ohledu na období, v němž se nakazili, a smrti byli pokaždé více než blízko. Kněz Jiřík Tesák Mošovský přiblížil viditelné projevy onemocnění následovně: „*Já když jsem času morního, jsa dvěma hlízami a čtyrma pryskýři obtížen, v Lstiboři těžce a dosti nebezpečně nemocen byl a několik časuov velkou a těžkou nemocí soužen.*“ Jeho pohled je neobyčejně cenný vzhledem k pochopení toho, jak lidé vnímali své tělo měnící se pod vlivem působení závažné choroby. Ony dvě hlízy, které se na těle duchovního vytvořily, byly typickým příznakem moru a ohlašovaly nástup jeho tzv. bubonické formy. Původcem nákazy byla bakterie *Yersinia pestis* přenášena na člověka nejčastěji krysami, které žily v bezprostřední blízkosti lidských obydlí, jejich blechami, ale i přímým kontaktem mezi nemocnými. Z dnes dostupných poznatků a dochovaného svědectví můžeme poměrně věrně rekonstruovat pravděpodobný průběh onemocnění u Jiříka Tesáka Mošovského. Jeho tělo bylo nejprve vystaveno vysoké horečce doprovázené zimnicí, třesavkou, zchváceností a úpornými bolestmi hlavy. Až s odstupem několika hodin následovalo na první pohled patrné a bolestivé zduření lymfatických uzlin. Naštěstí pro Jiříka Tesáka Mošovského nezachvátila nemoc životně důležité orgány, což mu umožnilo „zázračně“ přežít.¹⁸ Ačkoliv se to na první pohled nezdá, umožňuje nám podrobná znalost jednotlivých etap a forem moru číst tak trochu mezi řádky a dozvědět se něco bližšího o celkové zdravotní kondici muže, který ne náhodou unikl takřka nevyhnutelné smrti. Spíše než boží prozřetelnost ho v osudném roce 1582 „spasila“ vyšší životní úroveň v přímém srovnání s příslušníky nižších sociálních skupin, mezi nimiž byla hojně rozšířena podvýživa a s ní související podlomené zdraví, v jejichž důsledku nebyli připraveni plnohodnotně bojovat a zvítězit nad morovou nákazou.

Obraz morem ochromené raně novověké společnosti Českého království už pouze dotvářela místy až zoufalá atmosféra, která ovládla i leckterá šlechtická sídla. Nemoc si nevybírala, a proto byl strach oprávněný. Významným historickým pramenem, v němž byly zachyceny napjaté události roku 1582 na území rožmberského dominia, jsou poslední dva dochované svazky z díla kronikáře Václava Březana.¹⁹ Z

¹⁸ Pro získání podrobnějších poznatků o moru je vhodné využít odborné lékařské literatury Jiří Beneš, *Infekční lékařství*, Praha 2009, s. 260-261.

¹⁹ Rožmberský kronikář a archivář Václav Březan napsal celkem pět svazků díla zvaného *Historie rožmberská*. Do dnešních dnů se však zachovaly pouze poslední dva svazky, které se zaměřují na životy

nich se dozvídáme, že oba urození bratři, Vilém a Petr Vok z Rožmberka, pobývali v době výskytu morové rány na jiných místech. Petr Vok zůstal se svou chotí Kateřinou z Ludanic na zámku v Bechyni a Vilém naopak setrval v českokrumlovské rodové rezidenci. Z jejich vzájemné korespondence z listopadu 1582 vyplývá, že byl Vilém z Rožmberka připraven v nejhorším odcestovat na Moravu nebo do Rakous, aby se v případě krajního ohrožení mohl zachránit.²⁰

Nepříznivé okolnosti také přiměly Jiříka Tesáka Mošovského zaujmout poměrně vyhraněný postoj vůči tehdejším lékařům.²¹ Ti totiž nedokázali předložit účinné řešení, které by zvrátilo průběh onemocnění a vedlo ke kýženému vyléčení. Kněz navíc vlastními slovy potvrdil, že mnoho z nich se k němu bezvýsledně sjíždělo z Prahy, Nymburka či Kutné Hory. Až poznatky současné medicíny, jimiž koncem 16. století lékaři samozřejmě ani zdaleka neoplývali, dokáží do určité míry ovlivnit průběh a omezit důsledky morové nákazy. Nejlepší doporučení, které slyšívají ohrožení lidé ve středověku a raném novověku nejčastěji, bylo vyhybat se zamořeným oblastem a tím současně předcházet největšímu nebezpečí. Bez zajímavosti není, že i po několika staletích lze tento způsob ochrany považovat za zdaleka nejúčinnější.²² Jak jinak by se hodilo uzavřít krátké pojednání o lékařích raného novověku než oblíbeným citátem Jiříka Tesáka Mošovského, v němž bylo výstižně vyjádřeno jeho přesvědčení o ozdravné síle pravého přátelství: „*Přítel věrný jest lékařství života i nesmrtnosti.*“

Utrakvistický kněz Jiřík Tesák Mošovský předložil ve své písni na rozloučenou spíše vlastní představu o dokonalé českobrodské farní osadě, v níž by chtěl žít takřka každý duchovní. Skutečnost však byla přeci jen trochu odlišná. Ani to ovšem vůbec nic nemění na podstatném zjištění, že českobrodští měšťané, radní nevyjímaje, udržovali se svým děkanem nadstandardní vztah, což rozhodně nebylo v předbělohorském období pravidlem. Nesprávné by však bylo nahlížet na práce tohoto druhu s údivem. Jisté totiž je, že se nevyskytovaly ojediněle. Tradičně ve sváteční den, na Zelený čtvrtek, dostávali kněží příležitost vyslovit příznivě laděným dílem úctu světským patronům za jejich chvályhodný postoj k duchovní správě. Na místě je proto oprávněná domněnka, že by mohlo být, s přihlédnutím k dataci písně, snažení Jiříka Tesáka Mošovského hodnoceno v souvislosti s touto dobovou zvyklostí.

Viléma z Rožmberka (1535-1592) a Petra Voka z Rožmberka (1539-1611). Edičně byly zpřístupněny Jaroslavem Pánkem.

²⁰ Viz J. Pánek (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků II, Praha 1985, s. 466-467.

²¹ Blíže k životu lékařů v raném novověku Z. Winter, Doktoři a lékaři v XVI. věku v Čechách, Praha 1901.

²² J. Beneš, Infekční lékařství, s. 261.

Závěr

Putování utrakvistickými městskými farnostmi ve společnosti znamenitého průvodce Jiříka Tesáka Mošovského, o němž předkládaná práce pojednává, dostalo svého konce. Pokoušelo se naplnit své hlavní poslání spočívající v prohloubení povědomí o každodenním soužití duchovních podobojí a jejich farníků v tomto prostředí, ale také v poznání, jak mohli utrakvističtí kněží nahlížet na svět, který se kolem nich rozprostíral. Právě na tomto místě se pak hodí zmínit velmi podnětná slova německého historika Richarda van Dülmena. Jeho důraz na rozvíjení historické antropologie se v nich totiž dokonale odráží, když uvádí, že se lidský jedinec nikdy nestal pouhým stéblem trávy vydaným napospas víru událostí.¹ I výjimečná postava kněze Jiříka Tesáka Mošovského čelila různě obtížným momentům, v nichž však pokaždé nacházela určitý prostor k jednání a vyjádření svého osobního postoje. To je jen potvrzením výše zmíněného Dülmenova tvrzení, z něhož plyne, že neexistuje žádná vnější síla, která by člověka přiměla jen trpně snášet vše, co ho v životě potká. Právě proto je potřebné sestavovat podobné lidské příběhy, neboť se každý z nich stává něčím novým a svým způsobem ojedinělým. Celé předkládané pojednání si kladlo nárok na vytvoření příspěvku neseného v podobném duchu, přičemž bylo využíváno mimo jiné i historickoantropologických přístupů.

Pět důležitých otázek stálo na začátku snažení vyjádřeného přítomnou prací. Pod tíhou toho, jak vycházely najevo stále novější souvislosti, se také více či méně proměňoval obsah hledaných odpovědí. Uvažování člověka je velice proměnlivé, a proto se také potvrdila známá pravda poukazující na to, jak složité je mu porozumět. To, že se daný jedinec jednou zachová určitým způsobem, ještě neznamená, že tak učiní i příště a už vůbec ne, že se z jednoho příkladu stane pravidlo. Nejvyšší možnou opatrnost si proto vyžádal takový přístup k osudům Jiříka Tesáka Mošovského, aby o nich nebyly vynášeny ukvapené závěry. Odpověď na otázku z úvodu, jakou povahu kněz vlastně měl, si tak rovněž vyžádala notnou chvíli. Vše, co o něm víme, však umožňuje oprávněně tvrdit, že to byl muž klidný a velmi pragmatický. Záměrně nevyhledával spory a vícekrát během své služby prožil chvíle, kdy se ho zastávali i světští patroni, jimž podléhal. Na mysli musel mít také odpovědnost za zajištění početné rodiny, která ho k takovému bezkonfliktnímu vystupování jistě vedla. A právě rodina

¹ Richard van Dülmen, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 12.

měla své nezastupitelné místo v další z položených otázek. Možná trochu předčasně v ní byli jeho nejbližší postaveni do protikladu k významu, který kněz podobojí připisoval svému poslání. Základ zmíněné otázky spočíval ve snaze nahlédnout do žebříčku hodnot Jiříka Tesáka Mošovského. Všechno nasvědčuje tomu, že si své rodiny hluboce vážil a nikterak mu nebránila ve výkonu jeho povinností. Naopak jeho konfesijní přesvědčení v něm vzbuzovalo dojem, že manželství je mnohem správnější volbou než život strávený v celibátu. V tom lze spatřovat odraz učení hlásaného německým myslitelem Martinem Lutherem, s kterým byl obeznámen. Hodnotit, co tedy novoutrakvistický kněz stavěl výše, zda rodinu nebo duchovní poslání, by tak nevedlo k jednoznačné odpovědi. Poslední otázka vázaná těsně na postavu Jiříka Tesáka Mošovského byla nevšední, ale přesto zněla zcela jednoduše, totiž jak by vnímal s odstupem svůj život. Její zvláštnost tkvěla v nutnosti vytvořit si určitý nadhled, aby mohla být zodpovězena. Opět by měly být zohledněny dvě roviny pohledu. I přes některé méně šťastné chvíle prožil spokojený osobní život. Ve věcech víry se mu však již tolik radosti nedostávalo. Až do vydání Rudolfova Majestátu v roce 1609 se nemohl veřejně hlásit ke svému protestantsky orientovaném náboženském vyznání. V církvi podobojí se tak musel dlouho spíše skrývat, než došlo k této události, která ho po duchovní stránce v zásadě „osvobodila“.

Zbývající dvě otázky jsou úzce příbuzné a odpovídají zvolenému názvu práce, která by neměla být ochuzena o souhrnný pohled novoutrakvistického kněze na společnost, v níž se pohyboval. Jeho zájem se obracel nejen k městským pospolitostem, ale i k nepoměrně mocnějším společenským skupinám, k nimž náležela zejména šlechta. Jeho zraku neunikly v první řadě nejrůznější mravní přestupky a nepravosti posuzované ve světle víry. Svým kritickým postojem přesvědčil o tom, že vytrvale plnil úkoly spojené s úsilím o nápravu společnosti k božímu obrazu. Přitom se ukázalo, o kolik oblastí se Jiřík Tesák Mošovský se zaujetím zajímal. V druhé otázce bylo důležité nahlédnout do pozadí kněžského živobytí v městských farních osadách, kde byl Jiřík Tesák Mošovský tradičně odkázán na to, jak s věřícími vycházel. Velký význam lze přikládat zejména vztahu duchovního a městské rady v roli patrona. Jak bylo ve výkladu možné objevit, nevyhlížely vztahy na této úrovni pokaždé dobře. Nikdy by však nemělo docházet k jejich posuzování bez přihlídnutí k životu konkrétní městské farnosti a osobě jejího duchovního správce.

Úplným závěrem je ještě potřeba připomenout, že bylo pro vlastní bádání využito historických pramenů s bohatou výpovědní hodnotou. Oba dva poskytly

dostatek nových faktografických poznatků o počátcích církevního působení kališnického duchovního Jiříka Tesáka Mošovského na Českobrodsku ve středních Čechách. K jejich obsahu se není nutné vracet, neboť jim byla zasvěcena celá jedna kapitola. Každý z tisků by však mohl být příštími badateli bezpochyby vystaven odlišnému přístupu studia, což by jistě přispělo k vítanému rozšíření stávajících vědomostí o duchovní správě utrakvistických městských farností. Vedle toho by zasloužilo větší zájem také téma dobrého přátelství. V souvislosti s tím by bylo vhodné klást si otázku, nakolik si člověk raného novověku napříč různými společenskými skupinami pravého přítele ve skutečnosti cenil. To jsou však jen příklady vybrané z objemné látky, která se zájemci o dané období nepochybně nabízí.

Anotace - česká

Předkládaná práce se zabývá životem kališnického(utrakvistického) duchovního Jiříka Tesáka Mošovského v městském prostředí českých zemí v 16. a 17. století. Předmětem zájmu byl především jeho myšlenkový svět a pohled na společnost, která ho obklopovala. Ve čtyřech kapitolách budou postupně představeny vztahy mezi duchovními a světskými patrony, městská správa v Českém Brodě, kde Jiřík Tesák Mošovský působil, ale také vlastní život sledovaného kněze. Přitom bylo využito zajímavých starých tisků vydaných Jiříkem Tesákem Mošovským, aby bylo dosaženo bližšího poznání jeho osobnosti. Účelem snažení bylo prohloubit dosavadní poznatky o každodenním chodu správy v utrakvistických městských farnostech předbělohorského období. Nová zjištění by měla rozšířit povědomí o činnosti utrakvistické církve v Čechách.

Annotation - English

This study deals with the life of utraquist clergyman Jiřík Tesák Mošovský in urban community of Bohemian countries in the 16th and 17th century. The main topic was especially his world of ideas and his opinion of local community. In the four following chapters will be present step by step the relations between clerical and secular patrons, administration of the city Český Brod as well the routine life of Jiřík Tesák Mošovský. There were used old prints writing by Jiřík Tesák Mošovský to understand his personality. Extending knowledges about activities in the utraquist parishes before the battle of White Mountain was the main purpose of this study. New discoveries should extend knowledge about importance of the utraquist Church in history of Bohemian countries.

Seznam pramenů a literatury

1) staré tisky

Tesák Mošovský, Jiřík, Knížka o pravém a upřímném přátelství, Praha 1589 (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze, sign. BU IV 35).

Tesák Mošovský, Jiřík, Mnimosynon, všechněm napořád města Brodu Českého sousedům, jak bohatým tak i nejhudším, písnička na památku složená, Praha 1601 (Knihovna Národního muzea v Praze, sign. 49 E 16).

2) literatura a vydané prameny

Beneš, Jiří, Infekční lékařství, Praha 2009.

Bergdolt, Klaus, Černá smrt v Evropě, Praha 2002.

Bůžek, Václav - Grulich, Josef - Hrdlička, Josef - Král, Pavel - Novotný, Miroslav - Smíšek, Rostislav, Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty, Praha 2010.

Bůžek, Václav - Král, Pavel (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007.

David, Zdeněk V., Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu, Český časopis historický 101, 2003, s. 882-910.

Dobeš, Jan - Hledíková, Zdeňka - Janák, Jan, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005.

Dülmen, Richard van, Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly, Praha 2002.

Dvořák, Miloš, Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 170-224.

Francek, Jindřich, Hrdelní soudnictví v Čechách v 16.-18. století, in: Jaroslav Pánek (ed.), Česká města v 16.-18. století, Praha 1991, s. 41-61.

Janáček, Josef, České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547 I/1, Praha 1968.

Just, Jiří, 9. 7. 1609. Rudolfův Majestát. Světla a stíny náboženské svobody, Praha 2009.

Kejř, Jiří, Vznik městského zřízení v českých zemích, Praha 1998.

- Krofta, Kamil, Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ, Český časopis historický 17, 1911, s. 28-57, 178-199, 283-303, 383-420.
- Kuča, Karel, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Praha 1996.
- Kůrka, Pavel B., Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu, Praha 2010.
- Mackenney, Richard, Evropa šestnáctého století, Praha 2001.
- Miller, Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500- 1700), Praha 2006.
- Pánek (ed.), Jaroslav, Václav Březan, Životy posledních Rožmberků II, Praha 1985.
- Pelikán, Jan, Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, Časopis Musea Království českého 64, 1890, s. 281-283.
- Rak, Jiří, Karlova univerzita v pravomoci defenzorů (1609-1622), Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis 17, 1977, s. 33-46.
- Rak, Jiří, Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 179-204.
- Sedláček, August, Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna, Časopis Musea Království českého 83, 1909, s. 57-68.
- Sterneck, Tomáš, Město, válka a daně. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593-1606), Praha 2006.
- Winter, Zikmund, Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století II, Praha 1896.
- Zilynská, Blanka, Utrakvistická církevní správa a možnosti jejího studia, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 2, 1999. Z pomocných věd historických 15, 2003, s. 39-53.

Obsah

<i>Úvod</i>	1
<i>I. Utrakvistická městská farnost. Kališnický duchovní a městská komunita</i>	5
<i>II. Městská správa v Českém Brodě. Od založení po Bílou horu</i>	13
<i>III. Utrakvistická církev a život kněze Jiříka Tesáka Mošovského</i>	25
<i>IV. Jiřík Tesák Mošovský ve světle historických pramenů</i>	36
<i>Závěr</i>	48
<i>Anotace - česká</i>	51
<i>Annotation - English</i>	52
<i>Seznam pramenů a literatury</i>	53
<i>Obsah</i>	55
<i>Seznam příloh</i>	56
<i>A) Edice písně věnované českobrodským měšťanům</i>	57
<i>B) Spisy utrakvistického kněze Jiříka Tesáka Mošovského</i>	74

Seznam příloh

- A) Edice písně věnované českobrodským měšťanům
- B) Spisy utrakvistického kněze Jiříka Tesáka Mošovského

A) Edice písně věnované českobrodským měšťanům

Ediční poznámka

Přípravy vedoucí ke zpřístupnění tohoto historického pramene se řídily od počátku určitými náležitostmi, které budou nyní vysvětleny a zdůvodněny. S přihlédnutím k přijatelnému rozsahu písně, složené Jiříkem Tesákem Mošovským pro radu a obec města Českého Brodu, bylo rozhodnuto o tom, že bude edičně vydána v plném znění, tedy *in extenso*. Ostatně vyjmutí a zpřístupnění jen určité části písně by jistě zapříčinilo problematické pochopení obsahového významu celého pramene. Při přepisování starého tisku se nakonec ukázalo jako nejvhodnější zvolit postup známý jako transkripce, jehož bližší pravidla ještě budou níže upřesněna. Tento způsob přepisu by měl být zárukou toho, že bude výsledný obsah edice jasně srozumitelný i lépe čitelný.

Transkripční zásady jsou velmi důležité, neboť představují klíč k pochopení všech změn, jimiž si píseň, která byla zasvěcena českobrodským měšťanům, při přepisování prošla. Se záměrem přizpůsobit historický text do jisté míry současným pravidlům českého pravopisu byly poměrně zásadním způsobem upraveny dobová diakritika a rovněž nesprávné užívání *i*, *y*, *í*, *ý*, *mě*, *mně* a *s*, *z*. Pro snazší porozumění bylo také nezbytné modernizovat psaní velkých a malých písmen. Čtení by také znesnadňovala některá spojená nebo rozdělená slova, která neodpovídala dnešním pravopisným zvyklostem, a proto je bylo nutné také poopravit. Interpunkční znaménka se v textu vyskytovala, ale byla kombinována s lomítky, která vznikla pravděpodobně až při vlastním tisku písně. Lomítka totiž plnila především funkci interpunkčních znamének. Proto jimi byla také při přepisu dle potřeby nahrazena, popřípadě byla lomítka úplně vypuštěna. Na ojedinělé tiskařské chyby bude upozorněno přímo v poznámkovém aparátu. Závěrem je důležité podotknout, že byl přes veškeré zásahy nadále kladen nemalý důraz na zvláštnosti dobového jazyka, které byly záměrně zachovány, aby nebylo historickému pramenu ubíráno na jeho jedinečnosti.¹ Další

¹ V edici se tak budou objevovat například tato slova: *dvadcet*, *necejtí*, *nemůž*, *nikdá*, *smrtdlnost*, *snial*, *větčím*, *všickni*, *vždyckny*, *Zialm*.

úpravy i spolu s konkrétními příklady již budou představeny v tabulce, která se nachází na následující stránce.

původní tvar → příklad	nový tvar → příklad
au → sausedům	ou → sousedům
Cž → Českého	Č → Českého
ff → ffedrujete	f → fedrujete
ie → wssechniem	ě → všechněm
nn → vinnou	n → vinou
ss → strassliwé	š → strašlivé
th → deset leth	t → deset let
g → gsem	j → jsem
y → yako	j → jako
w → swatého	v → svatého

Píseň byla napsána převážně v českém jazyce, ale nachází se v ní rovněž kratší latinské pasáže. Ty byly ponechány v původní podobě a nebyly překládány, neboť neměly pro interpretaci tisku ani jeho celkové vyznění nijak zásadní význam.

Pro bezproblémovou orientaci v obsahu edice je nezbytné vysvětlit funkci jednotlivých typů závorek, které se v ní budou vyskytovat. Kulaté závorky () budou značit přítomnost závorek přímo ve starém tisku, který byl předmětem bádání. Naproti tomu k užívání závorek hranatých [] bude přistoupeno jen tehdy, pokud by bylo vhodné text edice nějakým způsobem doplnit či upřesnit vlastní poznámkou editora. Poslední, třetí typ závorek se sice v této edici neobjeví, ale pro pořádek je ho také vhodné uvést. Jedná se o závorky špičaté < >, mezi něž se vkládá to, co bylo v historickém pramenu viditelně přeškrtnuto. Na několika místech se může čtenář v edici setkat také s těmito symboly [?] [...]. Prvním z nich dává badatel najevo, že si není jistý správností přepisu slova. Tečky v hranatých závorkách naproti tomu sdělují, že na jejich místě mělo být slovo, které se z nějakého důvodu nepodařilo přečíst.

Záhlavní regest

Utrakvistický kněz Jiřík Tesák Mošovský věnuje v roce 1601 na Zelený čtvrtek [19. dubna 1601; v Českém Brodě] měšťanům královského města Český Brod píseň, kterou pro ně složil na památku před svým odchodem do Slaného. (starý tisk; v českém a latinském jazyce)

Mnimosynon,

všechněm napořád města Brodu Českého² souseďm, jak bohatým tak i nejchudším, písnička na památku složená.

A od kněze Jiříka Tesáka Mošovského, v témž městě služebníka církevního, když měl se dostati do města Slaného,³ dedikovaná.

M. D. C. I.

Přísloví XXII.

Lepší jest dobré jméno nežli zboží veliké, ba i než které masti drahé. Eclesiastes VII. kap[itola]

Vytištěné v Starém Městě pražském u Daniele Sedlčanského.⁴

Urozeným a slovůtným města Brodu Českého všechněm napořád souseďm, jak bohatým tak i nejchudším, zdraví, štěstí, božského ve všelijakých pobožných prácech požehnání i všeho jiného spasitedlného vinšujíc, od pána Boha žádá.

Dvadceti let, přátelé mně v pánu Bohu milí, plně jest, jakž jsem v kraji tomto, jak při slova božího kázání tak při posluhování velebnými sakramenty⁵ (deset let ve vsi Lstiboří⁶ na grůntech panův ze Smiřic,⁷ půl čtvrtá pak léta ve vsi Štomíř⁸ na grůntech vašich a půl sedma pak zde ve městě) dle své největší možnosti s pomocí boží pracoval, dva mory mezi tím vším a dvě hrozná i žalostná povodně a několik při tom ohňův, též i drahně⁹ lidu vojenského rozličných národův i s nebezpečenstvím svého hrdla jsem přečkal a několik čistých mužův, slova božího věrných kazatelův, k hrobu doprovoditi pomohl. A v tom času nemálo, ale velice mnoho dobrého od vás jsem, tak jakžto i v ta

² Český Brod, středočeské město ležící východně od Prahy.

³ Slaný, středočeské město ležící severozápadně od Prahy.

⁴ Daniel Sedlčanský, knihtiskař na Starém Městě pražském.

⁵ Sakramenta - svátosti.

⁶ Lstiboř, obec ve Středočeském kraji poblíž Českého Brodu, náležela mezi statky pánů ze Smiřic.

⁷ Smiřičtí ze Smiřic, český šlechtický rod.

⁸ Štolmíř, obec ve Středočeském kraji poblíž Českého Brodu.

⁹ Drahně - hodně, značně.

obtížná a těžkostí plná léta býti mohlo, přijímal. Za čež i se vši náležitou uctivostí děkuji vám.

A poněvadž z vůle vševědoucího a milosrdného Boha našeho, v jehožto rukou jsou i dílové naši, zialm 30., do kraje jiného a to jmenovitě do města Slaného, kamž jsem já ani mysliti neuměl, již dostati se mám. A ač i to poněkud k žádosti snažné vaší k změnění se schylovati, totiž abych déle s vámi zůstával, počalo. Však dle onoho propovědění: Fata viam inveniunt, Bůh k tomu cestu předce ráčil vobratí a najíti, takže již nelze mi než s vámi se tělem rozdělití a byt' mi se dostalo, pak již i jíti přes oudolí té strašlivé smrti, Boha za vůdce maje, v jeho jménu míním se při času svatého Jiří¹⁰ nejprv příštího tam vodebrati. Onť ví nejlépe, proč mne tam chce míti.

I abyšte pak vždy mne jakouž takouž, po jiných mých prácech mnohých, zase památku měli a i v nepřítomnosti mé na mě někdy spomenuli, písničku tuto jako na rozžehnutí vám zanechávám a odevzdávám a že ji vděčně přijmete, vo mně i mých dobře mysliti i mluvití a všecko dobré, poněvadž i mezi vámi své zakoupeníčko mám, jako kdy předešle příti budete, žádám. Pán Bůh rač s námi se všemi býti a vás zde, mě pak se všemi mými tam pod stínem křídel svých dobrotivě chrániti a na zdraví těla i duše všem nám z obojí strany žehnati. Actum¹¹ v domě farním v zelenej čtvrtek léta páně, kteréž se v tomto vyhledati může.

Mlsto Českej BroD

A nebo.

Mlajte se na ten Cčas Dobře.

BoeMICa BroDa vale, cura comissa[?] Iehova,

Ibimus en Slanam nos Comitante Deo.

Siq[uando][?] volet Dominus, cui sunt bené cognita cuncta,

Utredeam, fiat, tu modo Broda Vale.

kněz Jiřík Tesák Mošovský

Zpívá se jako: Taktot' volá sám

syn boží [et cetera] Anebo jako O hrabatech.

¹⁰ Duchovní dávali na svatého Havla nebo svatého Jiří svým patronům s půlročním předstihem vědět, že mají v úmyslu farnost opustit.

¹¹ Actum - latinský výraz; ujednáno.

Buoh vás žehnej lidé boží,
kterýmž milo věčné zboží,
v tom městě Českém Brodě,
po němž vy vždyckny dychtíte,
na Boha svého myslíte
rádi v tom městě Brodě.

O vás se to říci může,
že se staráte o duše
v tom městě v Českém Brodě,
abyšte je dochovali,
Bohu v ruce zas oddali,
jsouc v městě Českém Brodě.

Jste vždy pilní poslouchání
slova božího kázání
na větším díle v Brodě,
vědouc, že to Bůh chce míti
po všem světě od všech lidí
i v městě v Českém Brodě.

Tou příčinou věrné kněžstvo,
Boha našeho rytířstvo,
v tom městě Českém Brodě
oblubujíc fedrujete,¹²
jak mužte opatrujete
i zastáváte v Brodě.

Neradi se v něm měníte,
leč to učinit musíte
nenadále v tom Brodě.
Tím příklad čistej tak jiným

¹² Fedrovat - podporovat.

městům dáváte přemnohým
vy předně v Českém Brodě.

Neb znáte, že častá změna
bývá ráda nebezpečná,
i v městě v Českém Brodě,
protož věrných dobrých správcův
sobě vážíte co otcův
v tom městě Českém Brodě.

Nebrzo příčinu dáte,
aniž ten obyčej máte
v tom městě Českém Brodě,
aby kdy vaší vinou kněz
pryč měl jíti od vás, to věz
každý o Českým Brodě.

A ač z vejstupkův¹³ trestání
doslejšcháte i žehráni¹⁴
v tom městě Českém Brodě,
však to snést umíte mile,
dadouc se víst každé chvíle
k dobrému v Českém Brodě.

O tom já povědět mohu,
jsa již znám vám chvíli mnohou
v tom městě Českém Brodě,
též pokud sem ve všech¹⁵ býval
vaším správcům napomáhal
pracovat v Českém Brodě.

¹³ Výstupek - přestupek.

¹⁴ Žehrat - hněvat se, vytýkat.

¹⁵ Před svým příchodem do Českého Brodu pobýval ve vsích Lstiboři a Štolmíři.

Dobře sem to vše zpruboval,
dvadcet let pořád to vídal
v tom městě Českém Brodě.
Půl čtrnácta prv, než sem k vám
za správce vašeho podán,
spatřil sem to v tom Brodě.

Půl sedma pak byvši s vámi,
vím, jaké bylo chování
vaše v tom Českém Brodě.
Netřeba mnoho mluvit,
kdo chtí, mohou to zvědět
snadno v tom Českém Brodě.

Necht' jen v den páně nedělní
aneb jinej den sváteční
jdou do chrámu v tom Brodě.
Shlídnu lidu na kázání,
v službě boží pracování
nemalou hrstku v Brodě.

A ač ovšem věrná pravda,
že malá města vohrada,
jest v městě Českém Brodě,
však dost mnohem město větčí,
možnější¹⁶ též i lidnější
převyšují tím v Brodě.

Nebo i také v den všední,
když jen lid muž mít prázdnění¹⁷
v tom městě Českém Brodě,
k slovu božímu přerádi

¹⁶ Možný - majetný, zámožný.

¹⁷ Prázdná - nepracování, volný čas.

scházejí se staří mladí
v tom malém městě Brodě.

Neníť mi tehdy nic líto,
že pokud Bůh chtěl míti to,
zůstával sem v tom Brodě.
V slovu jeho sem pracoval,
sakramenty posluhoval,
jakž náleželo v Brodě.

O tom zvlášť vy lidé boží,
jimž milo nebeské zvoží,¹⁸
i v městě Českém Brodě
dobrou vědomost již máte,
mě napořád všickni znáte,
jenž jste v tom městě Brodě.

Že jest tak ovšem nejinak,
by pak někdo to bral vopak,
neviděv mne v tom Brodě.
Na žádnéhoť já nic nedbám,
znát' všechny nás nebeský pán
i vás v tom Českém Brodě.

S kterýmiž bych byl pracoval,
rád děl v dobrém posluhoval
všem napořád v tom Brodě,
ale Bůh náš mě již jinam
posílat ráčí, kamž chce sám.
To znáte i vy v Brodě.

Slaný město krajský, lidný,

¹⁸ Zde došlo k tiskařské chybě a ze smyslu věty vyplynulo, že namísto zvoží mělo být slovo zboží.

možný, pěkný i nákladný¹⁹
vobral mi po tom Brodě.
Tamť mne prostředkem vrchnosti
z pouhé své božské milosti
chce mít po Českém Brodě.

Nač jsem mysliti neuměl,
aniž kdo z vás o tom věděl,
jenž jste v tom Českém Brodě,
abych se v tak brzkém čase
měl zvláště tam dostati zase
od vás, jenž jste v tom Brodě.

Ale darmo se protivit
vůli boží než předce jít tam.
Bůh vás žehnej v Brodě,
Bůh žehnej vás a opatrůj,
ve všem dobrém též utvrzuj
dnes i potom vždy v Brodě.

Dej vám na místo mé ctného
jiného správce věrného,
aby vás v Českém Brodě
čím dál více v pravdě boží
utvrzoval duši vaší
k platnosti v městě Brodě.

Zachovej vás bludných vůdcův,
hltavých vlkův i svůdcův
škodných v tom Českém Brodě,
kteříž by jen sebe pásli,
nemnoho co na vás dbali,

¹⁹ Nákladný - drahý.

jenž jste nyní v tom Brodě.

Dej vám Bůh i všecko dobré,
nedopouštěj toho hoře
na vás v tom městě Brodě,
abyšte kdy nuzní byli
dnes i kterou jinou chvíli
pro tu upřímnost v Brodě.

Dle kteréž jste mně vždy přáli,
všeho dobrého žádali
možní i chudí v Brodě.
K tomu též i fedrovali,
čím kdo mohl darovali
z lásky v tom Českém Brodě.

V mých nemocech litovali
a Bohu se modlívali,
by mne pozdravil v Brodě,
jakož i tak jest učinil
a mně můj zrak zase zvestřil
k prosbám vašim tu v Brodě.

Požehnav prostředkům sprostným,²⁰
nemnoho příliš nákladným,
o čemž víte již v Brodě,
takže mám velebit z čeho
Boha mého i vašeho
spolu i s vámi v Brodě.

Neboť nás v ten mor obojí,
k tomu i v povodeň dvojí

²⁰ Sprostný - jednoduchý, nevzdělaný, pošetilý.

v těch letech v Českém Brodě
podivně ráčil zachovat,
do dnešního dne dochovat,
což všem vám známé v Brodě.

A ač některé ze světa snial,
však křivdy jim neudělal,
to víte sami v Brodě,
nebo necejtí těžkosti
ani takových ouzkosti
jako dnes mnozí v Brodě.

Takže kdyby na jich vůli
bylo, rádi by viděli
sebe s nimi než v Brodě.
Ale to božím řízením,
od něho nám uloženým,
vše jde i v městě Brodě.

Tak se děje, jak on mít chce,
žádnému z nás nic zle nechce
jak jinde tak i v Brodě,
aniž kdo má proč naříkat,
neb na něj se proč domlouvat,
že tak činí i v Brodě.

Dobře činí všechno všudy,
hájí pravdy, kází bludy
na vše strany i v Brodě.
Chtěje ze všech mít poslušnější,
syny i dcerky zdárnější.
Na to pomněte v Brodě.

Pomněte a pilně važte,

u sebe čistě rozvažte,
velcí i malí v Brodě,
toto mé napomenutí.
Ve svém srdci je hled'te míti,
dokud jste živi v Brodě.

Vám' je činím z upřímnosti,
chtěje byš' v též známosti
boží trvali v Brodě,
v kteréž jste dobře začali
pilni býti jeho chvály,
bez níž nemůž být v Brodě.

V tom všem Bůh rač' vás silniti,
za příklad jiným stavěti
na silnici v tom Brodě,
byš' v pravdě setrvali,
od ní neodstupovali
nikdá v tom Českém Brodě.

Toť i ta vysoká věže
v pěkném vašem městském erbě
ukazuje vám v Brodě,
abyš' též vysoce tak
předstihli jiné všelijak
v poznalé pravdě v Brodě.

Lépe pravdy nepoznati,
nežli zpátkem zas coufati.
To víte z Písem v Brodě.
Protož bez čeho muž býti,
nechtějte po tom toužiti.
Držte se pravdy v Brodě.

Tak vám Bůh dá požehnání
doma přes pole nad jiný.
To zvíte v Českém Brodě.
Neb nad svými kdož jej slaví,
v pravdě jeho se vždy staví,
drží ruku i v Brodě.

Dobrého jména dojdete,
dobrou pověst mít budete
o sobě v Českém Brodě.
A to se hodí pro lidi.
Pro Boha dobré svědomí
platný jest i v tom Brodě.

Já též páně tou hřivničkou
sobě svěřenou maličkou
těžit' budu co v Brodě.
Bůh mi rač sám pomáhati
ústa, srdce spravovati
jako předešle v Brodě.

Za mnohá pak dobrodiní
od vás mně činěná vždyckny
dle možnosti v tom Brodě,
budiž hojná odplata vám,
v nebesích náš laskavý pán,
jehož znáte i v Brodě.

A pakli se jemu líbí,
abych se zas shledal s vámi
v tom městě Českém Brodě
a vám slovo jeho kázal,
sakramenty posluhoval
jako kdy prv v tom Brodě.

Staň se ve všem vůle jeho,
neodfíkámť se žádného
ani vás v Českém Brodě.
Vládneť mnou Bůh a ne já jím.
Jemuť vás i se poroučím.
Jsemť jeho i vy v Brodě.

Jestli pak se to nestane
a zase se neshledáme
tu v městě Českém Brodě,
ale v nebi se najdeme,
před tváří boží sejdeme
lépe nežli kdy v Brodě.

V Brodě mohl hněv někdy povstat,
mezi námi leccos se stát.
To sud'ťe sami v Brodě.
Ale tam před boží tváří
hněvníci²¹ se víc nespatri.
Tím se těšte vždy v Brodě.

Protož jestli jsem z vás koho
v čem rozhněval času toho,
pokud sem byl tu v Brodě,
odpusťtež mi pro Bůh prosím.
Já též vám tolikéž činím.
Mějtež se dobře v Brodě.

Dobře se již všickni mějte.
Co sobě chcete mně přejte
v tom městě Českém Brodě.

²¹ Hněvník - zlostník, protivník.

Vo mně, co náleží, mluvte.
K čemu sem vás vedl, pomněte.
Bude Bůh s vámi v Brodě.

Náměstka mého každého,
správce vašeho věrného,
šetřte²² sobě již v Brodě.
Jeho ctěte, opatrujte,
poslouchejte i fedrujte,
jsouc zdraví v Českém Brodě.

Tak Bůh bude laskav na vás
vždy i v tento nynější čas.
To poznáte vy v Brodě.
Bídy, psoty, nouze zbaví,
nad jiná města voslaví.
Tomu se těšte v Brodě.

A všech neupřímnějch lidí,
ješto rádi jiné šidí,
jsou-li kteří tu v Brodě,
onť ráčí sám napraviti,
k upřímnosti nakloniti
velmi rychle v tom Brodě.

By s bližními svými v lásce
byli a jim přáli ze srdce
jak jinde tak i v Brodě,
nebt' on nenávidí falše,²³
Jidášovi tovaryše,
vně,²⁴ přes pole i v Brodě.

²² Šetřiti - brát ohled na někoho, dbát něčeho.

²³ Faleš - neupřímnost, podvod.

²⁴ Vně - venku, zvenčí.

Tím píseň tuto zavírám,
na rozžehnutí nechávám
všem napořád vám v Brodě.
Bohu vás i se poroučím
a s vámi se teď již loučím.
Mějtež se dobře v Brodě.

Bůh, nebeský a věčný pán,
žehnejž vám na všem všudy sám
i vašim milým dítkám.
Ulev všech zdejších těžkostí,
jichž máte více než dosti,
pokud jste v smrtedlnosti.

Přijmiž vás z lásky, z milosti,
kdež všeho dobrého dosti,
do své věčné radosti
pro syna svého milého
a spasitele našeho,
chvály věčné hodného.
Amen.

Ut gladio verbi velut hic Slanae quoq[ue][?] pugnem.
Te monstrante viam mi Deus ipse sequar.

Písnička modlitební, kteráž se ráno i večer zpívati může.
Jako: V tebet' pane my své [et cetera]

Tebet' Bože prosíme, jdouce a²⁵ vstavše z lože, rač chrániti duše i těla naše. Svou pomocí ve dne i také v noci buď nám přítomen, ty náš Bože jede[n][?]. Ať by d'ábel

²⁵ Písmeno *a* bylo do tisku vepsáno neznámou rukou.

žádného práva neměl nad nehodnými služebníky tvými. K tomu přispěj, anjely svaté nám dej, by při nás stáli, byli, když bychom my spali, bděli.

B) Spisy utrakvistického kněze Jiříka Tesáka Mošovského¹

Datované spisy

- 1) Knížka o pravém a upřímném přátelství... (1589)
- 2) Heptalogus Christi: Kázání na sedm slov Kristových (1601, výtisk nezjištěn)
- 3) Mnimosynon... města Brodu Českého sousedům... písnička na památku složená... (1601)
- 4) Crucifix, to jest Kázání o ukřižovaném na kříži Pánu a Spasiteli... (1604)
- 5) Gallicinium: O kohoutovém zpívání v domu Kaifašovým (1604, výtisk nezjištěn)
- 6) Komédie z knihy... Ruth sebraná... (1604)
- 7) Genethliacon Christi Theantropi. To jest kázání o narození... Ježíše Krista (1606, výtisk nezjištěn)
- 8) Mladistvá oliva... (1606)
- 9) Christi ad mulieres concio (1607, výtisk nezjištěn)
- 10) Stella nova et cometae. To jest křesťanské... vysvětlení... (1607)
- 11) Pohřební kázání nad urozeným pánem Václavem Jiskrou z Sobince... (1607)
- 12) Pravdivé vypsání. O nezdárném porodu dvou děvčátek... (1608)
- 13) Funeris exequiae. To jest O smrti a slavném pohřbu... pana Zygmunta Smiřického z Smiřic... (1608)
- 14) Hierologia: Kázání první v Kouřímě učiněné (1608, výtisk nezjištěn)
- 15) Te Deum laudamus. To jest O veliké přízni, lásce i dobrotě... (1609)
- 16) Fatalia tempora. Kázání na nové léto (1610, výtisk nezjištěn)
- 17) Collis vinearius. To jest O vinohradech a horách viničných... (1611)
- 18) Martinianus anser. Svatomartinská hus (1612, výtisk nezjištěn)
- 19) In nuptias nobilis ac venerandi senis... Ssud a Semanina (1612)
- 20) Poutník duchovní... (1612)
- 21) Encaenia perpetua. To jest O ustavičném Pána Boha našeho posvícení... (1613)
- 22) Tornitrua et tempestates. To jest Spis o strašlivém povětrí... (1613)

¹ Seznam byl převzat viz Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce IV/1, Praha 2008, s. 876.

- 23) *Salvus conductus*. To jest O šťastném všech tří slavného tohoto království českého stavův k sněmu... do města Budějovic Českých jetí... (1614)
- 24) *Tenebrae Christo patiente factae*. O zatmění slunce... (1614, výtisk nezjištěn)
- 25) Kázání o nejsvětějším a nejtěžším kříži... (1615, výtisk nezjištěn)
- 26) *Spis kratičký o smrti*... (1615, výtisk nezjištěn)
- 27) *Spis křesťanský o slavném... Krista Ježíše... vzkříšení* (1615, výtisk nezjištěn)
- 28) *Homo foenum*. To jest Křesťanské a sprostničké... připomenutí o smrtedlnosti... (1616)
- 29) *Philadelphia*: Kázání na žalm 133... (1616, výtisk nezjištěn)
- 30) Požehnání kněžské po službách božských (1616, výtisk nezjištěn)
- 31) O slavné památce sv. Jana Předchůdce kázání (1617, výtisk nezjištěn)

Nedatované spisy

- 1) Zlý a nemilý hosti v ohni (výtisk nezjištěn)
- 2) O smrti... Václava Trubky z Rovin kázání (výtisk nezjištěn)
- 3) O lakomství
- 4) *Christi duo miracula* (výtisk nezjištěn)
- 5) *Ora et labora*. Tenorove a antifony (výtisk nezjištěn)
- 6) *Potus angelicus*. Anjelský traňk (výtisk nezjištěn)